

5/-

FORN-NORDISKT BIBLIOTHEK

UTGIFVET

AF

J. WAHLSTRÖM.

Första Häftet.

UPSALA 1847.
WAHLSTRÖM & C.

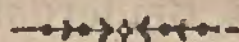

Den skandinaviska fornhäfden väntar en omskapning. Förebuden äro hos oss Reuterdahls kritiska granskning, Nilssons och Wieselgrens konstruktioner, Geijers löfte om revision. I Norge och Danmark arbetas med framgång, om än ej utan ensidighet, af frejdade vetenskapsmän. Deras skrifter böra ej mer kunna vara fremmande för den svenska allmänheten, då äfven den mindre språkkunnige nu vill förstå våra Danska och Norska bröders tungomål och utbytet af de litterära alstren med enthusiasm befrämjas. Men utom dessa gränsor finnes ock åtskilligt i saken upplysande, som ej bör vara obekant för den bildade skandinaven.

För att underlätta kännedomen om den utomskandinaviska granskningen har Utg. beslutat att deraf lemna några prof. I detta Bibliothek komma således inga Norska eller Danska afhandlingar att inflyta, annat än undantagsvis då de äro mindre tillgängliga för en större allmänhet eller för att upplysa ett förut i denna samling intaget arbete, och lemnas då, enligt det vedertagna bruket, i original. Men af skandinavers latinska skrifter, t. ex. Ihres, skall ett urval meddelas i svensk öfversättning. En och annan originalafhandling af Utg. kommer att inflyta, äfvensom strödda anmärkningar vid förefallande anledning.

I nästföljande häften intagas eller refereras arbeten af Murray, Kopp, Bergmann, Hüllmann, Stuhr, Schlözer, Rühs, Thunmann, Evers, Kemble, Dahlmann, Gatterer, Abel, Eichhorn, Mone, Meidinger, Mallet, Lappenberg, Uhland m. fl.

För att göra hvarje häfte så innehållsrikt som möjligt, har man begagnat ett tätare tryck.

Om Nordiska Litteraturen, Historien och Mythologien

af

ADELUNG.

Vid gränserna af den bebodda verlden är ön Island belägen, af temlig vidd men föga inre värde; ty, sedan naturen utbredt sina skatter öfver jordens krets, blef för denna ö intet annat öfrigt än snö och evig is, volkaner och svafvel, samt något litet gräs. Af dessa skäl låg den också hela årtusenden obebodd af menniskor, och besöktes endast någon gång af vilda sjöröfvare, till dess omsider år 874 efter Christi börd Norske Konungen Harald Hårfagers despotiska regering förmådde flera Norska adliga familjer att med alla sina underhafvande, lifegna och hjordar, göra en utflyttning, samt nedsätta sig på denna ö. Dessa utvandrade lefde här under en regellös aristokrati, fortsatte sjöröfveriet, hvarmed hela Norden den tiden befläckades, och då de ej voro till sjös, lågo de i fejd emot hvarandra. Då christendomen omkring år 1000 infördes i Norden och äfven på Island, började handeln uttränga sjöröfveriet, men hvilken dock Hanse-städerna för det mesta drogo åt sig. Genom röfveri och handel hade öns invånare förvärfvat sig ett slags välstånd, men hvilket sannolikt ej varit mycket betydligt, emedan man på hela ön finner nästan inga ruiner efter märkvärdiga byggnader. På näringens förfall följde fattigdom och brist; de adliga invånarne hade antingen genom inbördes stridigheter förstört hvarandra, eller utvandrat, eller ock förlorat sig ibland den öfriga folkhopen. Derigenom blefvo väl deras lifegna fria; men friheten var också det enda de

egde, emedan, på grund af öns fattigdom, intet annat återstod för dem än en obetydlig boskapsskötsel i dälderna och fiskfångst vid kusterna. På detta sätt beröfvade alla menskliga beqvämligheter och förmoner, fortsätta de ännu ett bekymmerfullt lif, och ehuru de är 1261 kommo under Norska kronan, förbättrades åtminstone icke derigenom deras tillstånd.

Det är otvifvelaktigt, att de första nybyggarne på ön medbragt ifrån Norge en viss smak för skaldekonst; ty knappt finnes något folkslag på jorden så vildt och ohyfsadt, att det ej visat någon böjelse för sång och skaldekonst. Med christna läran fingo de äfven första begreppen om vetenskaper, och genom resor i handelsärender erhöllo de kunskap om den under 12:te seklet i vestra delen af Europa framalstrade skaldekonsten; och det härledde sig blott från de särskilda omständigheterna på denna ö, att samma skaldekonst derstädes fästade djupare rötter än annorstädes. Man föreställe sig menniskor, hvilka nära trefjerdedelar af året måste hålla sig inneslutna i sina här och der strödda kojor, och beröfvade alla beqvämligheter; för dem återstår nästan intet annat än att uppfylla den långa dödande tomheten af tiden med sagor, berättelser och sång. Nödvändigheten lärde dem detta rätt tidigt, och ännu ser man hvarje husfader vid vinterns början draga omsorg om nödigt förråd af dessa slags nöjen, för att muntra de sina under arbetet inom hus. På detta sätt hafva de bibehållit hos sig en stor mängd prosaiska berättelser, eller, såsom de kalla dem, *sagor*, och antalet af dem ökas årligen. Troil, i sina bref om Island, uppräknar mer än 500 sådana, hvilka ännu finnas skrifna, att ej omtala alla dem som gått förlorade, eller dem som sammansättas på fri hand eller ex tempore af sådana personer, som ega skicklighet dertill. Det förstås af sig sjelft, att dessa alla måste vara af olika värde, i den mon de äro sammansatta af en andlig man, en embetsman, en stackars fiskare eller herde; många äro så plumpa och osmakliga, att äfven de största sag-älskare förakta dem; derjemte äro de af mångfaldigt innehåll, andligt och verldsligt, romantiskt, uppfyllda af trollerier och helgonäfventyr. En stor del består af öfversättningar från alla dem bekanta språk, från Alexander den Sto-

res bedrifter till Fortunati önskningshatt. Alla dessa sagor äro på prosa, men ofta blandade med skaldeqväden, och först vid 14:de seklet har man börjat sätta åtskilliga af dem på rim, för att gifva dem nyhetens behag.

Dernäst utvandrade tidigt flera af dessa Isländare, hvilka på visst sätt kunde anse den gåfvan att dikta och berätta såsom ett fosterlandsarf, och besökte nordiska hof för att der göra lycka, emedan skaldekonsten derstädes värderades lika högt som i det vestra Europa; och emedan de till en del voro af adlig börd samt tillika öfvade i vapen efter tidens skick, funno de lätt tillträde, hvarvid man i synnerhet gerna emottog dem ibland lifvakten, på det de lättare måtte vara till hands, att förkorta tiden för sina furstar, när dessa plågades af ledsnad. Sednare nordiska författare, som gerna beskåda allt genom det underbaras förstoringsglas, hafva påstått, att man för deras skaldegåfvas skull upphöjt dessa Isländare till furstar, fältherrar och ministrar, hvilket dock ej kan bevisas, ehuru det ej är otroligt, att furstar, fältherrar och ministrar för sitt nöje skull kunnat idka skaldekonst, så väl i Norden som i Vestern och Södern. Flera länder kunna uppvisa sådana förnäma skalder; men ingenstädes har man påstått, att de blott genom denna naturgåfva uppstigit till så höga värdigheter.

Genom dessa skalder har således nordiska litteraturen för flera sekler tillbaka blifvit riktad med sagor, det vill säga berättelser på prosa, och med qväden och sånger. Hvad sagorna angår, ärnar jag härvid ej nämna ett ord om dem bland dessa, hvilka så uppenbarligen utmärka sig såsom diktade, att ännu ingen nordisk författare med sundt förnuft vågat yrka deras sannfärdighet; utan jag vill blott hålla mig till dem, hvilka antingen i det hela eller åtminstone till någon del förråda förstånd och omdöme, och emedan de möjligen *kunna* vara sanna, blifvit i Norden ansedda såsom alldeles ofelbara, och såsom äkta källor för historien. Andra afdelningen af dessa produkter, nemligen de qväden eller sånger jag nyss nämnt, äro åter af tvåfaldigt slag, antingen historiska eller mythiska. De sednare, som till en del innehålla den forna hedniska gudaläran, sammanfattas, jemte flera af de historiska sångerna, under det gemensamma namnet Edda. Härvid förekom-

mer en tvåfaldig Edda: en äldre, som Are Frode skall hafva samlat omkring år 1118, och en yngre, den man tillskrifver Snorre Sturleson, hvilken lefvat omkring år 1220. Imedlertid tillägger man flera af sagorna, men i synnerhet visorna, en mycket hög ålder, så att man påstår det Eljærne sjungit i det första, den äldre Starkodd i det femte, den yngre i det sjunde, Ragnar Lodbrok och Brage i det åttonde, och Thiodolf i det nionde århundradet. Emedan Island då ej var bebodt, så skola, som det säges, deras skaldeqväden hafva bibehållit sig i Norge, till dess de omsider flyttade öfver till Island. Härvid får erinras, att då icke blott obscura författare, utan i sednare tider sådana män som en Suhm och en Ihre påstått detta, och den förre dervid användt mycken både möda och lärdom, torde det vara nödigt att här i korthet sammanfatta hvad som kan invändas deremot, på det icke sådana mäns anseende måtte, såsom redan till en del skett, gifva anledning till nya fablers utspridande i historien och litteraturen.

Då en gammal produkt från ett bestämdt sekel förelägges oss, gäller första undersökningen åldern af det manuskript, i hvilket densamma innefattas. Här möter genast en omständighet, som icke är mycket tröstrik för den gamla nordiska litteraturen; ty intet enda manuskript finnes, som går längre tillbaka än 13:de århundradet. Schöning, som visat så mycket nit för nordiska ålderdomen, tillstår sjelf i företalet till Heimskringla, att en urkund från år 1224 är den äldsta handskrift Island kan uppvisa. Sagorna och skaldeqvädena sträcka sig icke en gång så långt; jag tviflar att ett enda manuskript af dem från detta århundrade finnes, ty de äldsta äro ifrån 14:de och följande sekler, och således nog nya i jemförelse med den ålder man så gerna vill tillägga dem. Nog kunna de vara yngre afskrifter af äldre original, och många äro det verkligen; men sjelfva dessa äldre kunna ej vinna anseende af hög ålder, emedan skrifkonsten först långt efter christendomens införande blef bekant på Island. Snorre Sturleson, som på sin tid var den lärdaste, rikaste och mest ansedde Isländare, samt på en gång skald och häfdatecknare, och visserligen ej försummade någon forskning, som kunde tjena till upplysning i hans ämnen, försäkrar

högtidligt, att Presten Are Frode varit den förste, som på Norska språket skrifvit äldre och nyare historiska uppsatser. Are lefde och skref 1118 och Snorre 1220. Om således inga äldre skrifter finnas på Norska språket, så är icke heller någon förhoppning, att någonsin ett manuskript skall upptäckas, som svarar emot den föregifna höga åldern af dessa skrifter. Mig synes äfven, att Snorre Sturlesons vittnesbörd utesluter alla runeskrifter, hvilka utomdess i nyare tider blifvit ansedda såsom vida yngre än man förr trodde; men om de också varit äldre, skulle de dock enligt sin natur ej varit tjenliga för skrifter af större vidd. Alfabetets fattigdom, jemte bokstäfvernas plumpa och linieraka utseende, förråda tillräckligt, att de blifvit uppfunne af okunniga menniskor, som stympat latinska bokstäfver *), för att inskära enkla ord på stafvar, att nyttjas såsom Almanackor, och omsider att inhuggas på grafstenar. Ej en enda skrift finnes på detta språk, ty allt hvad man har deraf äro nyare tiders lekverk. Runorna äro i Tyskland äldre än i Norden, ty Fortunatus omtalar dem redan; men äfven i Tyskland hafva de aldrig blifvit annorlunda använda än på stafvar eller små trädtaflor.

Suhm var för mycket lärd för att ej inse dessa grunder, hvarföre han också alldeles uteslöt runorna, men stödde sig så mycket mera på den muntliga traditionen. «Våra förfäder», säger han, «älskade och vördade historien; men då de ej kände skrifkonsten, och likväl önskade bibehålla minnet af märkvärdiga händelser, så inpräglade de dem noga i sina egna minnen, samt fortplantade dem på barn och barnabarn. På detta sätt hafva de flera århundraden gått ifrån mun till mun, hvilket i synnerhet kan sägas om alla historiska skaldeqväden, som utomdess äro historiens äldsta minnesvårdar, till dess omsider skrifkonsten kom minnet till hjelp, och för alltid bevarade dem från undergång.» Detta låter väl höra sig; men jag fruktar dock att, om man närmare undersöker saken, icke en gång en moralisk möjlighet blifver öfrig,

*) Denna åsigt är äfven Kopps, Rühs' m. fl:s; Ihre, Murray, Hüllmann och Bredsdorf härleda runorna från Ulphilanska eller Tyska alfabeter. *Utg:s anm.*

att nemligen så vidlöftiga historiska berättelser, som många af dessa sagor äro, med alla sina smärre omständigheter samt oräkneliga slägtregister, kunnat under en så lång tid genom blotta minnet och utan all tillhjelp af skrift bibehålla sig.

I allmänhet låter man ännu muntliga traditioner spela en vigtigare roll i historien än rimligt är. Efter en viss tidrymds förlopp är den ibland alla historiens källor icke blott den grumligaste utan äfven den fattigaste; det förra af den orsak, att om händelsen också kommer oförändrad från första berättaren, blifver den dock vanligen, af böjelse för det underbara, redan genom den andra vanställd; det sednare, emedan den tredje i ordningen hört mera deraf än han minnes, och då det således förlorat nyhetens behag för honom, glömmer han det mesta eller kanske allt. Låtom oss blott gå ett och annat århundrade tillbaka — huru mycket visste vi väl om en och annan vigtig händelse, så framt ingen gjort sig mödan att uppteckna dem? Huru många snillrika uppfinnare af nyttiga eller märkvärdiga saker hafva icke blifvit bortglömda, endast derföre, att ingen gjort sig den mödan att uppteckna deras namn? Man påminne sig uppfinningen af porslin, som icke är så gammal; men icke dess mindre befanns berättelsen derom så vanställd af sagor, att då en lärd man ämnade skrifva derom, kunde han alldeles icke utreda sanningen deraf, och, så mycket jag vet, är den ännu outredd. Hvarföre tvistar man ännu om boktryckerikonstens egentliga uppfinnare? Hvarföre tillägga sig Tyskland och Frankrike ömsom upptäckten af spelkort? Hvarföre kan man ej uppgifva uppfinnaren till kanoner? Endast derföre att skriftliga urkunder saknas. En hvar borde väl anse det som en vördnadsvärd skyldighet att känna sina förfäder; men huru många äro de, som utan tillhjelp af skriftliga anteckningar känna dem två leder tillbaka? Redan farfar är okänd af sonsonen, som sällan anser det löna mödan att tala med sina barn om sin egen far. En patriot bygger en konstig bro öfver en farlig afgrund; hela grannskapet välsignar mannen såsom en välgörare, och skulle han icke derigenom hafva upprest en evig minnesvård åt sig? Nej, det är en falsk förhoppning; ty knappast har ett sekel förflutit förrän man ej mera

kan nämna den välgörande mannens namn, och af blygsel deröfver tillskrifver man hellre hela konstverket djefvulen sjelf, hvaruppå Djefvulsbron i Schweitz är ett exempel. Om detta kunnat hända i sednare tider, sedan vettgirighet, upplysning och tacksamhet emot förfäder ostridigt gjort större framsteg än under mera aflägsna och barbariska tidehvarf, och sedan skrifkonsten kommit till hjelp, hvad bör man då tänka om de gamla traditionerna? Man kan påstå, att menniskor i allmänhet blott fästa sig vid det närvarande, det förflutna är för dem äfvenså likgiltigt som det tillkommande, och om de finna smak i berättelser angående förflutna händelser, så sker detta blott i afseende på det närvarande intrycket, och då gäller det lika för dem om berättelsen är sann eller diktad. Huru liten retelse har icke den sannfärdiga historien för mängden, hvars inbillningskraft endast sättes i rörelse af det underbara? I sednare tider har man upptäckt så många hittills okända öar och folkslag, men på intet ställe funnit historiska underrättelser, som sträckt sig utöfver ett par mennisko-åldrar; och om man upptäckt något dylikt hos ett äldre eller nyare folkslag, har det omsider visat sig, att allt varit dikter af nyare tider, dem man falskeligen uppgifvit såsom sanna, ja till och med skriftligen fortplantat dem. Före skrifkonstens användande eger ingen historia rum, och ett folkslag närmar sig endast dertill i mon af densammas rätta bruk. Peru och Mexico kunna härvid anföras såsom exempel; och då omsider bruket af skrift kommer i gång, börjas ändock allt med dikt, till dess en högre odling hunnit utstaka gränserna emellan det falska och sanna. Således har man länge haft qvacksalfveri innan man fått egentlig medicin, guldmakeri före kemien, astrologi före astronomien och vantro före sundt förnuft.

Ett medel låter väl tänka sig, huruledes händelser eller läror kunna fortplantas och en lång tid bibehållas utan skrift; då nemligen ett fortfarande sällskap finnes, som gjort sig till en pligt att derom draga försorg; ty på detta sätt bibehöllo Egyptiska presterne och Mexikanerne länge betydelsen af sina hieroglyfer, och så skola äfven Druiderna en viss tid hafva fortplantat sin vishet. Men, hvarest fanns en sådan inrättning i medeltiden? Nog har

man hört fromma lärda påstå, att Nordens skalder utgjort ett sådant sällskap; men ett enda historiskt bevis deruppå finnes icke. De nordiska skalderna voro ingenting vidare än samtidiga sällskapskarlar vid Tyska och andra hof, der de fördrefvo tiden för sina beherrskare med sånger och äfventyrliga berättelser. Om de fingo en lyckligt utförd mordscen att besjunga, så sparades intet rökverk; hade de ingen verklig händelse för hand, så diktade de och lemnade sin vilda fantasi fritt lopp. Deras förnämsta pligt var att besörja omvexlingar; ty samma sång och samma berättelse måste snart väcka ledsnad. Inbillningskraften fordrar alltid ny näring; då glömmes det gamla, och något nytt kommer i stället, för att åter i sinom tid förgätas; och vid en dylik ebb och flod är väl svårt att tänka på muntliga traditionens bibehållande.

Och dessutom, hvilka äro de stycken man påstår på sådant sätt vara bibehållna? Ragnar Lodbroks dödssång, den han säges hafva diktat vid slutet af 8:de seklet, är 29 strofer lång. Den äldre Starkodds qväde om Svenska kriget, och som yrkas vara ifrån femte seklet, innehåller ett så långt namnregister på kämpar, att äfven det starkaste minne endast på kort tid kunnat behålla det. Den långa Hyndlu-visan i den äldre Eddan är genealogisk, och innefattar öfver 150 namn. Är det då troligt, att allt sådant kunnat bibehålla sig fem eller sex sekler, endast genom muntlig tradition, och det ibland menniskor, som endast tänkte på rof och mord? Härtill må man nu lägga de ofta mycket vidlyftiga prosaiska sagorna, af hvilka några i tryck utgöra försvarliga qvartband, och sedan pröfve man sin tro på deras bibehållande genom muntlig tradition under så många menniskoåldrar.

Till ännu mera styrka för mitt påstående vill jag litet närmare betrakta en enda af dessa sagor. *Eyrbiggia-saga*, utgifven i Köpenhamn 1787. 4:o, skattas mycket högt i Norden, och är ansedd för en den mest sannfärdiga. Man känner hvarken författaren eller tiden då hon utarbetades, men imedlertid anser man den för mycket gammal, ehuru flera omständigheter i densamma förekomma, af hvilka man kan sluta, att hennes ålder ej sträcker sig längre än till sednare hälften af 13:de seklet. Det äldsta manuskript man känner af densamma är blott från

14:de seklet. Men, man må nu göra den så gammal man behagar och yrka att den blifvit fattad i pennan kort efter skrifkonstens införande, det vill säga under första hälften af 12:te seklet, så vinner hennes trovärdighet dock ingenting derigenom. Hon innehåller historien om de första Norska inbyggarne på vestra delen af Island, ifrån år 877 till omkring 1010, och således hade hon kunnat berätta oss mycket märkvärdigt om antalet och beskaffenheten af dessa första utvandrande, huru de funnit landet, huru de delat det, hvilka inrättningar de gjort, hvilka hinder de haft att öfvervinna, hvarut de ställt sina första sjöröfvaretåg m. m. Men af allt detta får man veta föga eller intet. Äfven hade vigtiga underrättelser kunnat meddelas om christendomens införande, hvilket skedde omkring år 1000; men detta omtalas blott i all korthet. Deremot finner man i denna saga långa berättelser om blodiga stridigheter emellan familjer eller enskilda personer, hvarvid merändels förekomma hemliga eller uppenbara mord. De äfventyrliga herrarne (till en del härstammande från ansedda Norska adliga familjer) stjäla ifrån hvarandra oxar, hästar, foder och hvalfiskspäck, samt slåss rätt tappert; och detta allt berättas äfven med de minsta omständigheter, under tillägg af långa slägtregister öfver de handlande personerna, af deras samtal, af beskrifningar öfver deras yttre skepnad och klädsel: kort sagdt så noga, att man måste tro, det endast ögonvittnen under en sträcka af 133 år genast upptecknat alltsammans: och likväl påstår man, att alltsammans bibehållit sig muntligen, ända till dess det omsider skriftligen upptecknades. Jag tror, att äfven den lättrognaste härvid måste råka i förlägenhet, och vid minsta eftertanke skall en hvar finna detsamma. Af samma beskaffenhet äro alla öfriga sagor, dem man i Norden tillagt historisk trovärdighet; de afmåla öfvermodiga barbariska herrskares stridigheter från aflägsna sekler tillbaka med en sådan noggrannhet, att man kunde svärja deruppå, det deras författare sett och hört allt.

Sedan jag nu kommit att tala om Nordiska sagornas trovärdighet, måste jag ännu något litet uppehålla mig dervid, emedan de deruti hafva allt det emot sig, som möjligen kan invändas emot en föregifven historisk min-

nesvård. Det första, som faller en hvar i ögonen vid minsta uppmärksamhet, är, att dessa sagor med en tröttande vidlyftighet omtala enskilda, ofta obetydliga personers inbördes stridigheter, men deremot nästan icke vidröra vigtigare händelser som äro allmänt kända. Cimbrernas tåg, Anglo-Sachsers och Jutländares ankomst till Brittannien, Germaniska folkslags ströftåg fram och åter, Norrmänners sjöröfvareſärder, deras eröfringar på Brittanniska öarna, christendomens införande och flera dylika händelser borde väl hafva varit för Nordens historieskrifvare lika så vigtiga, som enskilda vilda kämpars envig; men en hvar må sjelf se efter huru mycket han finner derom i dessa sagor och qväden, samt hos de häfdatecknare, som begagnat sig af dessa källor. Deremot berätta de oss högst äfventyrliga ting om en Odin, den de nyare till diktens ära gjort trefaldig; om en Ivar Vidfamne och andra verldsbestormare, som stå i fullkomlig motsägelse med andra länders historier. Jag vill ej omtala huruledes de aldrig uppgifvit tiden då deras hjeltar lefvat, hvarföre man kan hänföra dem till hvilket århundrade man behagar; men deremot kan jag ej med stillatigande förbigå de många troll- och spökhistorier, de oformliga och vidriga dikter, med hvilka äfven de bästa af dessa berättelser äro nedsmutsade. Uti den så högt prisade Eyrbiggia-sagan förekommer en vidlyftig berättelse om en djefvulsk kalf vid namn Gläser, som blifvit aflad af ett spöke med en ko; många andra sådana läckerbitar att förtiga. Då denna grofva dikt, endast såsom sådan, måste blifva tydlig för en hvar, så är det obegripligt huru män med goda hufvuden och grundlig lärdom det oaktadt kunnat anse allt det öfriga för sanning, blott derföre att det klingar mindre äfventyrligt. Hundrade anmärkningar skulle kunna göras öfver dessa berättelsers trovärdighet, om sådant vore nödvändigt; nu vill jag blott omtala Ragnar Lodbroks berömda dödssång (Bjarkamal). Denne Ragnar var, enligt fabeln, hvilken Nordiska historien troget upptager, emot slutet af 8:de seklet Sveriges och Danmarks Konung. I sin ungdom eröfrade han Prinsessan Thora, hvars slott omringades af en ofantlig orm, den han öfvervann och dödade. Sedermera plågade han med sina röfvartåg Franska och Engelska kusterna, men blef slut-

ligen fången i England, och enligt tidens sed grymt plågad till döds; ty Engelska Konungen Ella lät kasta honom i en ormgrop, att lefvande uppätas. Under så grymma plågor diktade han inpromptu sin sång Bjarkamal, 29 strofer lång, och hvarje strof af 10 rader, uti hvilken han uppräknar alla sina bragder, och dervid främst sagan om Prinsessan Thoras eröfring. Huruvida detta varit möjligt under sådana ögonblick (så framt hela händelsen är sann) må en hvar bedömma, helst denna dödssång verkligen har poetiskt värde, oaktadt all sin vildhet. Allt detta, sammanlagdt med den fullkomliga bristen på manuskript, som intyga den föregifna höga åldern, måste väl föra hvarje opartisk läsare på den tanken, att endast ett allt för stort begär att göra Nordens historia ett tusende och flera år äldre än den möjligen kan vara, hänfört alla dem, som gjort alla dessa, tydligen mycket nyare dikter, till urkunder för häfdatecknaren, då de sannolikt ej varit annat än medel att förkorta långa vinteraftnar i ett omildt klimat; och kanske deras författare aldrig drömt derom, att deras efterkommande skulle blifva nog godtrogna att antaga dem för verkliga historiska uppgifter. Likväl ingår jag alldeles icke på Thormoder Torfæi förebråelser, emedan han kallar dem alla ljugare och bedragare. De voro skalder, och ingen ting vidare; ej heller har någon af dem bedt hvarken honom eller andra söka historia, der dikt endast borde finnas.

Men, kunde man invända, om nu sagorna och de historiska visorna ej hafva något egentligt historiskt värde, så kunna väl ändock de uti begge Eddorna befintliga mythiska dikter lemna en trogen bild af de forna Nordiska folkslagens religionsbegrepp; ty, om man också antager, att de nog sent kommit i dagsljuset, inträffar i alla fall deras utgifvande på en tid, då hedendomen ännu icke kunde vara alldeles bortglömd, utan qvarlefvor deraf finnas både här och der. Detta medgifves såsom möjligt. Christendomen infördes i Norden omkring år 1000; utan tvifvel skedde detta, der såsom annorstädes, blott småningom, och således kunde hedendomen på aflägsna trakter i synnerhet ännu länge bibehålla sig, så att då omkring år 1120 första skriften kom till Island, ännu nog deraf kunde vara i friskt minne för att sedermera öfver-

lemnas till efterverlden; till och med mythiska sånger kunde hafva bibehållit sig på detta sätt, åtminstone till en del, och sedan genom skrifkonsten blifvit ryckta undan glömskan. Imedlertid bevisar blotta *möjligheten* ingen ting; frågan är nu om verkligen så skett, och om den Nordiska hedendomen haft sådana religionsbegrepp som de, hvilka man nu tillägger densamma, eller om icke dessa mythiska sånger, i likhet med alla öfriga produkter i denna väg, äfvenledes hafva sitt första ursprung från Isländska spinnstugorna? På det den mythiska drägten ej måtte förvilla, skall jag först framställa dessa religionsbegrepp sådana de visa sig, sedan de blifvit beröfvade hela denna bildskrud, och bragta i en för dem lämplig ordning. Låtom oss då höra:

«Den ende, högste, allsmäktige Guden, alla varelsers far, den evige, allestädes närvarande, alla herrskares Gud, den vise och obegriplige, som skapat himmel och jord, och från sitt palats skådar öfver hela verlden; denne ende Guden består af tre, i makt och värde lika, men dock särskilda personer; den store, den likaså store och den tredje. *Odin*, eller den store, är sträng och rättvis, och straffar verlden efter sina egna lagar; men den likaså store, med sitt eget namn, *Thor*, är *Odins* son, samt en försonande, förmedlande och kärleksrik Gud. Den tredje, Visheten, med sitt namn *Frigga*, är *Odins* gemål och *Thors* moder. Hon är himmelens drottning, under hvars befäl alla de öfriga Gudinnor stå. Dessa tre personer skapade omsider verlden. Förut fanns en ofantlig tomhet, det vill säga tomhet på ting, men dock rikedom på tingens elementer. Af dessa frambragte Gud den bebodda verlden, och derefter de tvenne första menniskor *Ask* och *Embla* (Hebraice: *Isch* och *Am*, man och qvinna) hvilka snart förökade sig. Men, nu finnes ett dubbelt ursprung för alla tingen, ett godt och ett ondt. Det första var en stad, klar af evigt ljus, och så ren, att ingen annan än Gudarna kunde komma in i densamma. Denna stadens regent förde ett glödande svärd, och dess invånare hette *Balder den gode* (Adam). Upphofsmannen till allt ondt hette *Loke*, Gudarnas bakdantare. Hans boning var uppfylld af mörker och qval. Med sin maka *Angest* aflade han trenne barn, den store *Fenris-Ulfven* (Satan), den

store *Verlds-* eller *Midgårdsormen* (Synden), samt *Hel* eller helvetet. Efter skapelsen följde den gyllne åldern, då allt var godt. *Iduna* förvarade odödlighetens äplen, hvilka återskänkte *Balder* och hans slägt ungdomen, då de åto deraf. Men den afundsfulle *Loke* antog en qvinnas skepnad och aflockade *Frigga* den hemligheten, att blott ett enda träd i verlden kunde vara skadligt för *Balder.* Af detta träd gjorde *Loke* en pil, och dödade dermed *Balder.* Alla Gudar sörjde deröfver och sökte att återbringa *Balder;* men han återkom icke, och kan ej heller förr återkomma än i den nya verlden. Äfven fanns en skillnad emellan Guds söner eller de fromma, samt menniskors barn, Jättarne. Dessa ville bestorma himlen; men Gud lät en syndaflod komma, i hvilken hela det gudlösa slägtet dränktes, utom en enda som frelsade sig i en båt, och stannade på ett berg, hvarefter Gud iordningställde en ny verld. I denna omkringvandrade *Thor,* medlaren emellan godt och ondt, *Odins* förstfödde, men som hade lika makt och värdighet med sin far, och hvars rike bestod af tro och sanning. Han vandrade omkring i menniskogestalt, samt vederqvickte med mat folket, som ej kände honom, och derföre långt efter upptäckte underverket. *Loke* var dervid hans oförsonlige fiende, och försökte honom flera gånger, men till sin egen skada. En gång öfvervann *Loke* honom genom list, men upptäcktes och måste med bäfvan fly. *Thor* hade äfven en envigeskamp med jetten *Hrugner,* i verldens medelpunkt; *Thor* segrade väl, men föll dervid, och upplyftes åter af sin son, som blott var *tre nätter* gammal. Omsider måste *Loke* gifva vika för Gudarne. *Fenrisulfven* fängslades med guda-band, i hvilka han måste ligga tjutande till verldens slut. *Verldsormen* nedkastades i hafvets djupaste afgrund, och omgifver verldens alla länder. *Hel* nedstörtades i den afgrund dit allt ondt kommer. *Loke* blef sjelf fången och fjättrad vid trenne klippor, der han måste ligga till verldsdomen. Innan denna inträffar skall verlden uppfyllas af laster och ohyggligheter. *Ulfven* skall lössläppas, *Verldsormen* skall upphöja sig ur djupet och beherrska verlden; föräldrar och barn skola tvista med hvarandra, bröder och systrar mörda hvarandra. Då skola naturen och alla elementer komma i uppror och strid; solen skall förmör-

kas, stjernorna försvinna; jorden skall sjunka i hafvet och eld skall förtära allt. Vid denna tid kommer *Thor* med sina himmelska kämpar att hålla yttersta domen; *Loke* och alla onda andar störtas i yttersta mörkret, *Verldsormen* dödas för alltid af *Thor*. Slutligen framkommer en alldeles ny verld och lyckliga boningar, der de saligas själar skola lefva i evig ro och glädje.»

Att nu återkomma till det Nordiska folket, så var detsamma, enligt alla sammanstämmande uppgifter, före christendomens antagande, ett det mest ohyfsade och grymma i hela Europa, och som i odling stod lika långt under Tyskarne som dessa under deras södra granne, så att tilläfventyrs endast Slaver och Finnar voro under detsamma; ett folk, som nästan ett årtusende lefde af rof, begick på sina ströftåg de största grymheter emot oskyldiga och värnlösa personer, samt dervid tillika besuddlade sig med de mest afskyvärda mennisko-offer. Skulle väl nu ett sådant folk hafva egt så rena och luttrade, så abstrakta religionsbegrepp, då deremot Tyskarne, som i kultur alltid befunno sig framför Nordens invånare, ej en gång haft den minsta skugga af de samma?

Imedlertid, hvartill äro så många omvägar af nöden? En hvar måste ju inse, att hela detta religionssystem är ingenting mer och ingenting mindre än *en efterhärmning af det Christna*, endast genom fremmande namn, oformliga bilder samt okända åsyftningar ömsom mera ömsom mindre fördunkladt, såsom man kan vänta sig af en rå inbillningskraft. Författaren till Solsången i den äldre Eddan har icke en gång försökt att förneka Christendomen; ty deruti förekomma Treenigheten, englarne, nattvarden, skärselden, himmel och helvete. Utgifvarne hafva väl försigtigtvis gjort denna sång till ett bihang, utan tvifvel på det man måtte tro densamma vara af yngre ursprung; men hvilken har gifvit dem rättighet dertill, då denna sång i handskrifterna befinner sig midt ibland de öfriga dikterna? I andra delen af den yngre Eddan finner man ett helt kapitel, som innehåller poetiska synonymer på Christus, och der han ibland annat äfven kallas munkarnes beherrskare.

Likasom grundvalen för dessa föregifna religionsbegrepp är lånad af christendomen, så är en del af den yttre ut-

stofferingen lånad af Greker och Romare. *Loke*, som här föreställer djefvulen, är till en del bildad efter Ovidii *Lycaon* *), till och med i afseende på namnet. I anledning häraf behöfver man icke erinra hvarifrån man tagit jättarne som bestormade himmelen, den gyllne tiden, solens vagn och hästar, berg der Gudarne församlade sig, Nympher, Nornor, jemte alla andra härligheter. Till och med Tyska litteraturen har dervid blifvit brandskattad; de 74:de, 75:te och 76:te Mytherne i den yngre Eddan om *Bryuhilda* och *Gudruna* äro helt och hållet lånade ur *Die Niebelungen* och *Chriemhilden Rache*; *Konung Etsel i Heldenbuch* har varit modell för *Konung Atel*, och de följande mytherne om *Svanhilda* och *Konung Jormun-Rucke* äro äfven hemtade derifrån. Deremot saknar man här, likasom i de historiska dikterna, alla annars väl bekanta omständigheter, hörande till nordens afgudadyrkan. Biskop Dithmar från Merseburg, en trovärdig författare vid början af 11:te seklet, och som var född i grannskapet af Danmark, samt således nogsamt kände allt detta, försäkrar, att man vid Ledrum (Ledre) hvart 9:de år fullbordat ett stort offer af 99 menniskor samt likaså många hästar. Dylika vittnesbörd finnas äfven emot Norrmän och Svenskar. Hvilken skulle ej tro, att ett så högtidligt skådespel hade bort upplifva skaldernas hela fantasi, samt gifva dem anledning till otaliga bilder och åsyftningar? Men, så mycket jag kan påminna mig, förekommer hvarken i Eddorna eller någon annan dikt det ringaste om mennisko-offer. Saxo och Snorre nämna dem väl, men blott i förbigående; ett tydligt bevis att minnet af dem redan var alldeles utslocknadt vid den tid, då alla dessa skrifter författades; ty annars skulle väl de, som med outtröttlig vidlöftighet berätta för oss en så oändlig mängd småsaker, visserligen ej underlåtit att betjena sig af ett så rikt ämne. Saxo vill i ett särskildt kapitel afhandla den Nordiska afgudatjensten; men han känner så litet deraf, att han endast vet att nämna de tre förnämsta gudomligheterna, *Odin*, *Thor* och *Frigga*, och

---

*) *Lycaon*, en högst grym regent i Arcadien, besöktes af Jupiter sjelf, som antagit mensklig skepnad; tyrannen framsatte för Guden menniskokött vid måltiden, och Jupiter förvandlade honom i en varg. Se Ovidii Metamorph. Lib. 1. Fab. 6.

af sättet huru han omtalar dem, synes tydligt, att han blott gjort deras bekantskap genom de tre dagarna i veckan, som bära deras namn; men likväl skref han knappt 200 år efter sedan afgudatjensten var afskaffad. Till en sådan grad hade antingen allt minne deraf redan blifvit utplånadt, eller också hade Norden, likasom Germanien, väl egt en mångfaldig och rå vidskepelse, men alldeles icke ett sammanhängande religionssystem.

Hvilken kan nu afhålla sig ifrån den slutsatsen, att hela detta, så ofta beundrade system, likasom allt det öfriga, blott består af syssellösa hufvudens dikter, hvartill man på vinst och förlust sammanrafsat materialier från alla vrår, utan att bekymra sig derom, huruvida allt detta passade eller icke till så vilda och ohyfsade folkslags annars väl bekanta råa begrepp? Och hvad skulle man säga, om Snorre, den yngre Eddans författare, sjelf uttryckligen bekände, att han för sitt nöjes skull sammansatt hela denna dikt? Den afledne mycket bekante Ihre har gjort den i Upsala befintliga handskriften af Eddan bekant; den skall vara ifrån första hälften af 14:de århundradet, samt är, så mycket jag vet, den äldsta och äktaste man känner. Författaren säger här i företalet helt öppenhjertadt: «För unga skalder, som vilja lära skaldespråket, eller samla sig ett förråd af gamla ord och talesätt, eller lära sig förstå hvad som är konstrikt författadt, är denna bok *för ro skull* skrifven. Ingen må förglömma eller vederlägga dessa berättelser; men icke heller må någon Christen bedyra, att dessa saker verkligen tilldragit sig.» —.Att ett skämt varit hela afsigten, synes tydligt nog af många berättelser; man läse blott den 60:de om goda och usla poeters dryck; vidare den 29:de, 37:de och 38:de jemte flera andra, hvilka äro tillräckligt skämtsamma. Må man nu försöka att anse allt detta för allvar, och på köpet tro, att en del af Eddan härleder sig till och med ifrån *Odin* sjelf!

Att icke allenast dessa dikter, utan äfven alla öfriga produkter af den Nordiska litteraturen äro mycket unga, samt författade långt efter christendomens införande, synes dessutom tydligt af det i dem herrskande språket. Alla kännare öfverensstämma deruti, att detta språk på långt när icke är så gammalt, som det enligt den före-

gifna tiden borde vara, emedan hvarje Isländare, äfven af lägsta folkklassen, utan mycken möda, förstår äfven de äldsta stycken. Dikterna hafva väl till en del sina mörka ställen; men detta härrör icke af ett föråldradt språk, utan af ordens onaturliga sammanbindning, af ovanliga troper och obekanta åsyftningar, bakom hvilka författarne likasom med afsigt sökt dölja sig. Man vet huru mycket hvarje språk efter ett betydligt antal århundraden förändras; på en så aflägsen ö, som Island, har det gamla Norska språket något längre kunnat bibehålla sig; men detta gifver dock icke något fribref emot alla språks naturliga öde. För öfrigt vet man, att Isländska språket genom förbindelser med Danskarne, samt genom andra omständigheter under de sednare seklerna, blifvit mera förändradt än man kanske skulle tro. Det är möjligt, att afskrifvarne med flit föryngrat språket i afskrifterna; men detta bevisar ingenting i afseende på många styckens föregifna höga ålder, emedan man äfven måste hafva dessa gamla originaler för att kunna göra jemnförelse, och dessa fattas alldeles. Kort sagdt, här är allt nytt och ungt, både handskrift, innehåll och språk. Allt detta bekräftar endast den bedröfliga sanningen, att ingenting är mera lätt, än att förleda till och med lärda och upplysta menniskor, och uppenbarligen bedraga dem, blott man rätt förstår att träffa deras svaga sida *).

Blick på Tysklands och Skandinaviens fornkunskap

af

WORSAAE **).

På en antiquarisk resa, som jag år 1845 företog genom Tyskland, hade jag tillfälle att se de vigtigaste sam-

---

*) På flera ställen i det ofvanstående skrifver Adelung, liksom många andra, orätt *Bjarkamal* i st. f. *Krákumál*. Jfr Lindfors: Inledn. till Isl. Litt. sid. 112, och Rafns edition af Krákumál. *Utg:s anm.*

**) Då den skrift af Worsaae, "Die nationale Alterthumskunde in Deutschland", hvarur vi hemta förevarande artikel, är

lingarna i Mecklenburg, Preussen, Sachsen, Österrike, Baiern, Baden, Elsass, Hessen och Hannover; men jag måste bekänna, att, med undantag af de under Lisch's vård befintliga förträffliga samlingarna i Schwerin, hvilka visserligen äro att anse för de bästa i Tyskland, liksom samlingarna i Kiel, Strelitz och några andra orter, voro alla öfriga uppställda utan ordning och vetenskaplig konseqvens. Ofta voro fornsaker från de mest skilda tider och folk på det olämpligaste sammanblandade. Antingen hade man uppenbarligen följt alldeles intet system, eller ock var den i Danmark först af Thomsen gjorda och genom Lisch's samtidiga undersökningar i Tyskland befästade indelningen i tre åldrar missförstådd, så att man t. ex. hänförde alla fornsaker af sten till stenåldern, och af brons till bronsåldern, blott derföre att de voro af sten eller brons, utan fästadt afseende derpå, att många stensaker tillhöra en sednare tid, såsom brukade af fattigt folk långt efter det förmögnare begagnade metall, liksom man helt naturligt äfven fortfor att förfärdiga smycken af brons, oaktadt jernet redan allmänt brukades till vapen och skarpa verktyg.

Det kan ej nekas, att Tysklands fornsamlingar skulle intaga en helt annan ståndpunkt, om fornkunskapen tidigare hade kunnat lösa en af sina hufvuduppgifter: att kunna hänföra fornsakerna till bestämda folk och tidehvarf. Men häruti finnes hos Tyskarne ingen öfverensstämmelse. I Mecklenburg har den förtjenstfulle Lisch slutit sig till Nordens forskare och antagit indelningen i sten-, brons- och jernålder; han har jemväl sökt ådagalägga, att stenålderns minnesmärken troligen härröra från ett förhistoriskt folk, bronsålderns från germaniska stammen och jernålderns från Vender och Slaver. Men redan i Pomern har Giesebrecht, ehuru ej med synnerlig framgång, sökt bestrida dessa åsigter. I Berlin, och öf-

---

utgifven på Tyska, och ej ännu på Danska, strider det ej mot vårt arbetes plan att meddela densamma i Svensk öfversättning. I denna uppsats förekommer mycket af den allra högsta vigt för den nordiska arkeologiens upplysande äfvensom för vetenskapens utbildning och framsteg i allmänhet. Med förbigående af åtskilliga mindre väsendtliga episoder, meddela vi derföre det vigtigaste af detta nyss utkomna arbete.

verhufvud i medlersta Tyskland, har man hvarken uppställt en ny princip eller slutit sig till en äldre. I Österrike och delvis äfven i Baiern är intresset för romerska fornsaker så öfvervägande, att blott ringa afseende fästas vid keltiska och germaniska, hvilka dertill ofta nog utgifvas för romerska, och ännu mindre inlåter man sig på att systematisera den fosterländska arkeologien. I sydvestra Tyskland eller i Baden, der man befinner sig ungefär vid gränsen af det gamla keltiska landet, Frankrike, framträder deremot tydligen en vida större benägenhet att göra allt för många fornsaker till keltiska. Den lärde och högst förtjenstfulle H. Schreiber i Freiburg förklarar ej blott bronssakerna för keltiska, utan är fastmer af den mening, att bronsåldern föregått stenåldern, enär nemligen de germaniska stammarne, som efterträdde och fördrefvo Kelterne, voro så råa, att de begagnade verktyg och redskap af sten, och att de i följd häraf utrotade den gamla keltiska bronskulturen. Äfven åtskilliga saker från jernåldern anser han för keltiska, hvaremot dock den bekante Wilhelmi i Sinsheim mer än en gång höjt sin stämma.

De tyska fornforskarne hafva genom studium af de äldre romerska författarne bildat sig åsigter, som de lämpat till fornverldens qvarlefvor; de hafva ock vanligen ej betänkt, att de romerska underrättelserna blott kunna hänföras till särskilda nejder af Tyskland, synnerligen de sydliga, som mera voro utsatte för romerskt inflytande. Taciti bekanta skrift *de Germania*, som i synnerhet väckt split mellan fornforskarne, är alltigenom behäftad med den tydliga brist, att författaren dermed hade biafsigten att, vid sidan af de råa barbarerne, ådagalägga Romarnes förderf; det är sålunda helt naturligt, att de deri förekommande skildringar, åtminstone understundom, erhållit en temligen stark poetisk anstrykning.

Skandinaviens fornsaker och grafhögar låta sig lämpligen bringas under tre bestämda hufvudklasser:

1) *Stenåldern.* Metallen var ännu ej allmänt känd eller nyttjad. De fleste redskap förfärdigades af sten. En ofantlig mängd af till verktyg bearbetade flintstenar upp-

gräfvas öfverallt ur jorden i södra Skandinavien, men förekomma ganska sällan i Norge och norra Sverige. Man finner dem i särdeles ymnigt mått vid kusterna, der man ock vanligen träffar denna tidens griftställen. Dessa grafvar, i Norden kallade *Stendyssor* och *Jättestugor*, i Tyskland *Steingräber* och *Riesenbätten*, och hvilka innehålla *obrända* lik, äfvensom hvarjehanda effekter af sten, ben, bernsten o. s. v., äro byggda af stora stenar, innantill med flata sidor, och betäckte af stora block, så att de bilda ett slags hvalf. Sådana grafvar finnas hvarken i Norge eller i norra Sverige. Stenålderns folk innehado således endast södra Skandinavien och der åter blott de mest tillgängliga kusterna, der jagt och fiske kunde läggligast försiggå. De framträngde aldrig till Nordens skogiga och bergiga nejder, i hvars mörka klippdalar på sin höjd enstaka nomadstammar kringströfvade.

2) ***Bronsåldern***, med vapen, skarpa verktyg o. s. v. af brons ($\frac{9}{10}$ koppar och $\frac{1}{10}$ tenn). Otaliga qvarlefvor häraf äro spridda öfver hela södra Skandinavien, och finnas så väl vid kusterna, som långt inne i landet. I Norge förekomma de blott enstaka på vestkusten, och i nordliga Sverige vid östkusten och ungefär upp till Dalarne. Det är deraf klart, att de nordligaste och nordvestligaste trakterna denna tid ännu ej voro ordentligt bebygda. Grafvarna visa tydligt, att i bronsåldern ett alldeles nytt folk invandrat. Högarna innehålla ej mera stora grafhvalf, utan vanligen blott små stensamlingar eller fyrkantiga infattningar af stenar, som förvara *brända* lik, hvilkas qvarlefvor mestadels äro lagda i lerkrukor. Sällan äro liken *obrända* och begrafna i små platta stenkistor, som dock ej likna de stora grafhvalfven. De väl arbetade bronssakerna tillkännagifva en invandring. Utom vanliga knifvar, yxor, bilor o. d. finner man svärd, sköldar, hjelmar och krigslurar af brons, samt smycken af brons och guld. Jern och silfver synas deremot varit okända.

3) ***Jernåldern.*** Här visar sig romersk smak, ehuru väl endast en barbarisk härmning af densamma från sednaste kejsartiden *). (De relativt få kejsarmynt från de

---

***) Vill man med Nilsson göra Oden och Asarne till invandrade Heruler i början af sjette seklet e. Chr., så uppstår**

tvenne första århundradena e. Chr. och de enstaka romerska kärl och andra saker, som någongång, synnerligen i södra och östra Skandinavien, uppgräfvas, och hvilka säkerligen genom handelsförbindelser inkommit, kunna naturligtvis icke öfva någon inflytelse på föregående tidens eller andra epokens kultur). Ett eget slags prydnader bilda de s. k. guldbrakteaterna, som ofta synbart äro råa efterbildningar af de byzantinska mynten från femte och sjette seklerna *). Verkligt byzantinska mynt förekomma, i synnerhet på Gotland, liksom kufiska mynt, från 8—12 århundradena, och jemte dessa en stor mängd effekter af silfver. I Norge och nordliga Sverige synes jernåldern hafva tidigare framträdt, än i södra Skandinavien, dock fullständigt först i femte seklet, från hvilken period man finner en tallös mängd af grafvar. Dessa bestå antingen af små jordhögar, omgifna med stenkretsar af åtskilliga slag, eller ock blott af stensättningar, som vanligen innesluta *brända* lik. I sydliga Skandinavien, företrädesvis i det forndanska Skåne och i Danmark, der jernålders-kulturen knappast förr än vid år 700 fullt förträngt bronsålderns alla lemningar, äro grafvarne vida sällsyntare; när man någon gång anträffar dem, så bilda de vanligen stora begrafningsplatser i naturliga sandhögar, der liken blifvit *obrända* insatta. Sådana stensättningar, som de Svenska och Norska, anträffar man alls ej i Danmark.

Uppenbarligen kan denna indelning i tre åldrar uti det hufvudsakliga äfven gälla för Tysklands fornsaker. Det gifves dock här särskilda föshållanden, som väl måste tagas i betraktande.

I norra Tyskland, från Holland till Vest- eller väl ända till Ost-Preussen, har man samma qvarlefvor från stenåldern, som i Syd-Skandinavien. Samlingarna i Holstein, Hannover, Meckleuburg, Pomern och på Rügen öfverflöda af yxor, bilor, meislar, lansspetsar, pilar o. s. v. af sten, särdeles af flinta. Rikast äro samlingarna i Schwerin och Strelitz. Likaså träffar man i dessa trakter åtskilliga, helt och hållet de skandinaviska motsvarande,

derigenom en påfallande öfverensstämmelse med det ofvanför anförda. Jfr sid. 25. *Utg:s anm.*

*) Jfr Hildebrand: Anglosachs. Mynt, sid. VII. *Utg:s anm.*

stengrafvar och stenhvalf med *obrända* lik och flintsaker. Men ju mer man aflägsnar sig från kustländerna, ju sällsyntare blifva grafvarne från stenåldern; de förekomma ännu blott vid de större floderna, t. ex. vid Oder och Elbe, till dess de slutligen mot Th ringen alldeles försvinna. Äfven redan söder om Mecklenburg aftager betydligt mängden af stenlemningar. Blott i norra Tyskland kan således talas om en stenålder.

Äfven minnesmärken från *bronsåldern* framträda i större antal uti norra Tyskland. Deras öfverensstämmelse med de skandinaviska är serdeles i ögonen fallande. I Holstein, Hannover och Mecklenburg träffar man *brända* lik och bronssaker på högarnes yttre sidor, och djupare i jorden uti stora stenhvalf *obrända* lik och stensaker, hvilket bevisar, att stenåldern äfven här, såsom i Skandinavien, föregått bronsåldern.

Bronssakerna förekomma i Tyskland på en långt vidsträcktare rymd, än stensakerna. De sträcka sig, om än mera sällan genom Vest- och Ost-Preussen öfver Schlesien, dock genom hela medlersta och sydliga Tyskland. De antaga ock olika karakterer. Mot södern närma de sig mera de gamla italienska och grekiska formerna, än de nordligare, hvaraf synes, att de icke af Greker och Romare blifvit till Tyskland införda, utan blifvit der förfärdigade.

Det är ytterst intressant att iakttaga, huru bronssakerna i antal aftaga i samma mon som romerska qvarlefvor tilltaga. I Mecklenburg finner man väl här och der romerska fornsaker, bland hvilka några utmärkt sköna bronskärl och vaser, liksom man här ock träffat några romerska grafvar; men detta kan dock ej tagas i betraktande bredvid de otaliga romerska lemningarne i Rhentrakterna, i Baiern och Österrike. Dessa skilja sig från bronsålderns till form och prydnader; och då de äro af brons, ingår vanligen en blandning af zink, då den gamla bronsen har en blandning af tenn. De flesta romerska minnesmärkena äro från kejsartiden, synnerligen från första seklet e. Chr.

Bland de romerska fornsakerna i Tyskland finner man, som bekant är, ej sällan effekter af jern. Det lider intet tvifvel, att ju Romarne, då de gingo öfver Alperna

till Tyskland, redan länge haft vapen och verktyger af jern; deremot kan med mindre bestämdhet sägas, när jernet der *allmänt* kom i bruk och utträngde bronsen. Redan deraf, att i södra Tyskland och i Böhmen flera s. k. keltiska mynt, som ofta äro härmningar af Philips af Macedonien och Alexanders mynt, blifvit uppgräfda ur jorden, och hvilka alltså utan tvifvel blifvit preglade ett eller två sekel f. Chr., kan med skäl förmodas, att jernet då i nämnda trakter ingalunda var okändt, hvarpå dessutom trovärdiga berättelser, hvilka de gamla författarne lemna oss, häntyda. Åtskilliga grafvar i södra Tyskland, hvilka innehålla jernvapen, torde väl derföre tillhöra en så tidig period; men då de tillika innehålla bronssaker, böra de på god grund hänföras till en öfvergångsperiod från bronsåldern till jernåldern. Den egentliga jernåldern, i hvilken en helt annan och nyare smak, än i bronsåldern, herrskade, låter sig ej med någon säkerhet föras längre tillbaka, än till de första seklerna e. Chr. På sednare tiden har man nemligen, företrädesvis i sydvestra Tyskland, upptäckt många allmänna grafställen från jernåldern, som innehålla en mängd stenkistor med *obrända* lik, svärd, dolkar, knifvar, pilar och lansspetsar m. m. af jern, kedjor af brons, smycken af guld, någongång med inlagda stenar, moisaikperlor o. s. v. Alla vapen (med undantag af lansspetsarna) och smycken hafva helt andra former, än dylika från bronsåldern. I dessa grafställen, som äro helt och hållet karakteristiska för jernåldern och fullkomligt skilda från de romerska, finner man romerska mynt från de första seklerna e. Chr., men, såvidt man vet, inga äldre mynt. I afseende på en närmare tidsbestämning är det ganska märkligt, att man vid Baselaugst, der i forntiden en romersk koloni fanns (*Augusta Rauracorum*), hvilken ännu blomstrade mot det fjerde seklets slut, funnit dylika grafvar, *byggda af sönderslagna romerska grafstenar och betäckta med stenar, på hvilka man observerat kors och inskrifter, som häntyda på Christendomen.* Flera af de i grafvarne nedlagda föremålen, som jag, jemte grafstenarne, såg i Schmids intressanta samling, buro sålunda de Christnes kors. Af mynt hade man funnit flera romerska, bland andra af Gratianus och Valentinianus, samt dessutom ett

merovingiskt guldmynt. Äfven i de härmed enliga grafvarna vid *Bel-Air*, i nejden af Lausanne, fann Fr. Troyon så väl romerska mynt, som ock mynt från Carl den Stores tid. I grafvarna vid Nordendorf fann man mynt från första, andra och fjerde århundr. e. Chr., och så väl der, som ock i Baden och Elsass, märkte jag på icke få der funna saker afbildningar af Christi kors. Då nu arabeskerna m. m. på åtskilliga beslag o. d. nog tydligt förråda ett romerskt inflytande, eller fastmer en barbariserad härmning af den romerska smaken i sednare kejsartiden, är det väl ej en för djerf slutföljd, om man antager, att jernålderns hela egendomliga kultur först utvecklade sig i södra Tyskland, sedan en lifligare beröring med Romarne inträdt, alltså i de första seklerna e. Chr., men att densamma bibehöll sig in uti Christna tiden, ja väl in uti nionde eller tionde seklerna.

Samlingarna i södra Tyskland äro fördenskull mycket rika på saker från jernåldern, hvilka i olika trakter hafva en sådan öfverensstämmelse med hvarandra och en så bestämd pregel, att man med stor lätthet kan skilja dem från alla andra. I Böhmen och Sachsen synas hittills blott få qvarlefvor från jernåldern blifvit upptäckta; här finner man äfven stora allmänna begrafningsställen, ur hvilka man uppgräfver saker af samma slag med dem i södra Tyskland; i synnerhet gäller detta om vapen. Deremot är öfverensstämmelsen i afseende på smycken, så väl hvad angår sirater som material, mindre framträdande, om de ock i hufvudsaken hafva samma form. I norra Tyskland äro smyckena öfverhufvud vanligen af jern, ehuru man äfven understundom finner sådana af silfver, men icke, såsom i södra Tyskland, af guld; likaledes träffar man i Nedertyskland icke de i söder förekommande genombrutna plåtarna eller kedjorna af brons. Väsendtligare är dock skilnaden i afseende på liken. I norra Tyskland äro de brända och qvarlefvorna samlade i urnor, i hvilka äfven ej sällan sammanböjda jernsvärd förvaras. Härigenom skilja sig dessa grafvar äfven från de samtidiga skandinaviska, hvilka, så vida de bevara *brända* lik, såsom i Norge och Sverige, blott bestå af särskilda högar med stensättningar. I de allmänna grafställena uti Danmark äro liken alltid *obrända*, men vanligtvis synas de blott vara *omgifna*

med stenar, och icke, såsom i södra Tyskland, begrafna i stenkistor. För öfrigt är öfverensstämmelsen mellan de skandinaviska fornlemningarna från jernåldern med de sydtyska icke ringare, än mellan de nordtyska och sydtyska, ja kanske *ännu större*. Ej blott vapnen äro af alldeles samma form, utan äfven beslag och prydnader (sådana de bevaras i Baselaugst, Colmar, Strassburg, Mainz, Augsburg och München) *hafva en högst öfverraskande likhet med våra nordiska* *). I södra Tyskland finner man dock åtskilliga saker, som man ej träffar i Norden, och tvärtom. Men hvarken i norra Tyskland eller i Skandinavien har man, såsom i Södra Tyskland, i jernålderns grafvar funnit mynt från de första århundradena e. Chr.; de äldsta, som i skandinaviska grafvar förekomma, äro byzantinska mynt från femte och sjette **) seklerna; vanligen äro de från nionde och tionde. I Mecklenburg förekomma inga mynt, men väl christliga inskrifter, hvarvid dock märkes, att christendomen först i tolfte århundradet der fick insteg, men deremot i Skandinavien infördes i elfte seklet.

Om vi nu vilja i en kort öfversigt samla resultaterna af det anförda, så framstår följande:

I äldsta tiden (stenåldern) voro sydskandinavien och nordtyskland, eller Östersjöns nejder, bebodda af ett folk, som af brist på metaller förfärdigade redskaper och vapen af *sten* eller *ben*, och som synes förskaffat sig uppehälle mestadels genom jagt och fiske. Det nedsatte sig fördenskull mestadels vid hafskusten och de stora floderna, der det efterlemnat de stora af stenar byggda grafhvalfven, hvilka bevara deras aflidnas *obrända* lik jemte dessas vigtigaste vapen, smycken och husgeråd. Det synes ej hafva trängt längre ned i Tyskland än till Thüringen, alltså icke till det bergiga medeltyskland, hvilket då säkerligen ännu var betäckt af stora skogar och moraser och sålunda på det hela obebodt.

---

*) Se ofvan, sid. 20; noten. *Utg:s anm.*

**) På Danska öarne, Gotland, Öland och i Skåne äro dock Romerska mynt funna, hvilkas "nedläggande i vår jord icke kan sättas sednare än i tredje seklet", enligt Hildebrands stora arbete om Anglosachsiska mynt, sid. VI. *Utg:s anm.*

Sednare (i bronsåldern) måste stammar hafva invandrat, hvilka ej blott medförde helt andra begrafningssätt, utan äfven fröet till den första kulturen, helst de kände brons och guld, som de bearbetade. Att döma af dessa sakers olikhet och mängd, begagnades de af skilda stammar, som spridde sig så väl i östra och södra Skandinavien, som i trakterna söder om Östersjön och genom hela det öfriga Tyskland. Sysselsatta med skogarnes rödjande, med åkerbruk och boskapsskötsel, blefvo de länge fria från fremmande inverkan, till dess Romarne omkring Christi födelse började bekriga Tyskland och der utbreda sin kultur. Jernet blef mer och mer bekant och kom alltmer i bruk; nya folkvandringar inträffade och den gamla bronskulturen måste sålunda nödvändigt utgå.

Men sedan de första seklerna e. Chr. hade i sydtyskland en ny kultur utvecklat sig (jernålderns), hvilken till största delen hade sitt ursprung från den romerska. Denna kultur spridde sig dock ej på en gång och plötsligt öfver hela Tyskland, utan synes först efterhand hafva af särskilda folkstammar blifvit antagen och modificerad *). Till Nord-Tyskland och Skandinavien nådde den naturligtvis sist, väl icke förr än i femte eller sjette seklerna **), hvarför äfven här ett vida större antal af bronsålderns qvarlefvor bibehållit sig.

Af det föregående visar sig, att det är en kinkig sak att vilja hänföra brons- eller stenålderns lemningar i särskilda trakter af Tyskland till *en enda folkstam*. Det är klart, att i stenåldern blott Europas kustländer blifvit bebodda af ett förhistoriskt folk, och att inländerna först i bronsåldern erhållit sina inbyggare och det af olika folkstammar. Bronskulturen har efter all sannolikhet ej blott tillhört ett enda *folk*, utan har varit gemensam för särskilda stammar på en viss *kulturgrad*, eller så väl för Kelter, som för Greker, Skyther, Germaner och Skandi-

---

*) Billigtvis må väl frågas, hvarföre icke en sådan anmärkning kan ega giltighet så väl vid bronsålderns, som vid jernålderns ingående. Äfven sten- och bronssaker förekomma ju tillsammans, enligt sid. 18? Vi hänvise till vår inledning till Sigtunabeskrifningen. *Utg:s anm.*

**) Jfr sid. 20; noten. *Utg:s anm.*

naver, hvilket äfven bekräftas af de gamla underrättelserna om Grekerna och Skytherna. Så bör ock jern-ålderns kultur icke betraktas såsom blott tillhörig ett enda folk.

Om Christendomens och Angelsachsernes inverkan på den Nordiska mythologien

af

STEFFENS.

(Några utdrag ur Nachgelassene Schriften von H. Steffens. Mit einem Vorworte von Schelling. Berlin, 1846. Vi inskränka oss till några mindre excerpter, helst det hela synes oss behäftadt med flera motsägelser, brister och ej längre antagliga förutsättningar, samt hänvisa för öfrigt till vår teckning af Rühs i Biogr. Lexicon.)

Uti nästan alla Isländska sagor spelar förbindelsen med Engelska öarna en betydande rol. Hvad vi om denna gemenskap kunna erfara, beror helt och hållet på Isländska underrättelser *). De voro för Angelsachserne, så väl som för Romarne, obekanta, och Irländarnes meddelanden visa sig här alltigenom obrukbara. Då alltså de Isländska berättelserna icke kunna underkastas någon kontroll, och sjelfva äro mer eller mindre mythiskt sagofyllda, så är väl en historia om denna gemenskap mellan Norge, Scotland och Irland för all tid omöjlig, utom för så vidt epoken från Harald Hårfager till Olof den Helige i Orkneyingasagan och af Sturleson framställes.

Alla spår af Scotlands Picter såsom ett särskildt folk äro sedan år 838 försvunna. De irländska, liksom de scotska, kronisterna älskade att börja sin historia från Adam, delade den i verldsåldrar, antogo en invandring af Picterna 1000 år f. Chr., och deras åsigter synas, ehuru skiljda från all möjlig poesi, genom en fabelaktig, torr

---

*) Så vida ej afseende kan fästas vid Utg:s förslagsmening i Morgonen för 1845, N:o 42, att den för öfrigt i sitt nuvarande skick temligen apokryfiske Ossians Caracul är Norges Harald Hårfager. *Utg:s anm.*

kronologi ännu obrukbarare, än Nordens fantastiska sagor. Det är märkvärdigt, att de äro eniga i afseende på en invandring. De äro sannolikt beslägtade med Skandinaviska halföns äldsta innebyggare. Måhända voro Norrmännen åtminstone med de norra delarne af Irland och Scotland närmare bekanta, än med Danmark och Nordgermanien. En tidigare förbindelse emellan dem blir sannolik vid betraktandet af den nordiska mythologiens utveckling ej blott genom christliga utan äfven tidigare genom druidiska elementer.

Liksom alltså den gamla beröringen med christendomen mot vester nu är antydd, så fann en annan i södern rum genom Väringarne i Constantinopel. Redan Procopius nämner dem och Nestor återför till äldre tider förbindelsen mellan Thule och Miklagård.

Den nordiska mythologiens första epok innefattar nordboarnes råa, ja vedervärdiga kosmogoni. Väl är den ej utträngd af en sednare; men den är, der den i sista epoken framblickar, på ett märkvärdigt sätt beslöjad och derigenom förädlad: hon blickar fram såsom ett oformligt, ett dunkelt, hvars råa och gigantiskt osammanhängande massor den sednare, renare och mera lefvande utvecklingen väl förmådde förtränga, men ej att öfverväldiga. I dess förevarande framställning är uppfattningen från en christlig synpunkt mången gång vorden synbar.

I denna kosmogoni kan man ingalunda erkänna det egendomliga i den nordiska mythologien. Först med Oden börjar den egentliga mythen. Berättelsen om Gylfe i prosaiska eddan är ögonskenligen en mycket yngre uppfinning, ja till och med en christlig.

Vi våga väl således antaga, att denna råa kosmogoni tillhörde ett äldre folk, hos hvilket med Odinsläran först den egentliga mythologien började. Den förra tillhörde Jotunerna. Besinna vi, huru länge, århundraden igenom, hednisk öfvertro beherrskade christendomen, ja till och med på kyrkan öfvade inflytande, så kunna vi ej undra öfver, att äldre (Jotunska) qvarlefvor af ett rått tillstånd ej kunde förträngas (af Oden). Och sålunda är den nordiska mythologien ej en utveckling af den rena Odensläran, utan en blandning af äldre barbariska föreställningar och mera betydelsefulla sydligare myther. Derifrån

allena kunna vi förklara de sällsamma blandningarna af så fullkomligt heterogena åskådningssätt, af vildhet och finhet; ja vi kunna ej neka, att, då christendomen mer eller mindre grumlade uppfattningen af mythologien, de vilda oformliga föreställningarna togo öfverhand, så att vi i den s. k. Snorra-eddan mer ega qvarlefvorna af en Jötuns- än en Odens-lära.

Väl var Island sjelf — denna ö, som framstod såsom den sista utbildarinnan och tillika vårderskan af den nordiska mythen — skådespelet för många råa strider; men det der församlade folkets hela sträfvan gick ut på att att grunda ett fridsamt tillstånd genom religion och ordnade rättsförhållanden och dymedelst familjernas sjelfständighet. På den ensliga ön förnummos de mägtiga strider, som satte hela det dåvarande historiska Europa i våldsam rörelse. De fruktade hjeltarne voro deras anförvandter; och om äfven Isländarne sjelfva togo föga del i vikingatågen, så fanns dock knappt en slägt, som ej lemnade medkämpar till den fruktansvärda striden. Öfver det vida stormande hafvet dånade ryktet om vilda strider, som spridde sig nästan öfver alla Europeiska länder. På Island förenades alla gothiskt-germaniska stammars gemensamma sagor; diktkonsten förenade nyare händelser med äldre, och en underbar fantastisk väfnad, ej mera fjettrad vid det nordiska fosterlandets råa inskränkta förhållanden, kringspann en stor historisk verklighet.

Christendomen herrskade från Constantinopel till Irland. Mest afgörande framträdde dess fortplantning mot Norden genom Angelsachserne. Erkebiskop Winfrid framstod 677 bland Friserna. En skandinavisk christen från denna tid, Sivald (Sebaldus), kanoniserad i Nürnberg, är allmänt bekant genom den efter honom uppkallade kyrkan och genom Peter Fischers monument. Sachserkriget stod 772—804. Wilibald inträngde i Nordalbingen 780, i Ditmarschen 804; Ebbo följde honom; Ansgarii missionär-verksamhet egde rum 820—865; Rembert dog 888. Under denna långa tid bildade sig väl christliga församlingar, omvexlande i till- och aftagande, tålda och åter förföljda; men folket förblef i det hela hedniskt. Öfvergångar från hedendom till christendom hade många grader, primsigning o. d. Vägningen mellan begge lärorna

varade i Danmark och Holstein vida öfver 300 år. Hur är det tänkbart, att en sådan oscillering skulle vara verksam, produktiv blott i en rigtning och icke i den andra? De familjer, som nedsatte sig på Island, tillhörde slägter, som på hela beröringslinien från öster till vester från uråldriga tider trädt i förhållanden till christendomen. På sjelfva Island fann man, då ön upptäcktes, irländska christna kolonister, som ej fördrefvos; det hela kämpande, upprörda hedniskt-christna Europa trängde sig såsom en rik, söder och nord omfattande, saga till Island.

Christendomen måste sjelf länge bära de gamla mythernas drägt; ej blott den strid, som förherrligade Rolf Krakes och hans hjeltars undergång, förevigades genom Bjarkamál; ej blott Bråvallaslaget, äfven Olaf Tryggvasons sjöslag vid Svoldern, äfven Olof den Heliges strid och nederlag vid Sticklarstad voro verkliga Valhallaslagtningar. Den förre, då han störtade sig i hafvet, synes mera sökt Odens herrliga sal, än den christna himmeln; och vid Sticklarstad, der striden uppsköt hedningarnes bestämda undergång, der de segrande hedningarne voro de i religiöst afseende underliggande, och Olofs vilda fiender de första, som erkände honom såsom helgon, vaknade man om morgonen, uppmuntrande sig till betänklig strid för christendomen icke genom andäktiga böner och christna sånger utan genom Bjarkamál. — Olof den Helige intog för nära ett århundrade Thors ställe.

De s. k. "obotritiska fornlemningarne" och runstenarne i Neu-Strelitz.

(Ur Worsaaes "Die nation. Altherthumskunde in Deutschland.")

Sedan Masch 1771 utgifvit sin beskrifning öfver de förment vendiska gudabilderna och offerkärlen, på hvilka här och der ett slags runor äro ristade, hvilka skulle antyda gudanamn och templet Rhetra o. s. v., — ja ända intill nyare tider (åtminstone till 1842), har den Neu-Strelitzska samlingen blifvit begagnad, så väl af Tyskar som af nordiska lärde, såsom grundvalen för en nordslavisk

och vendisk gudalära, eller såsom ett ganska vigtigt bidrag till en sådan. Sedan början af vårt århundrade har dock månget vigtigt tvifvel höjt sig om denna samlings äkthet. Till Lewezow slöto sig i detta afseende Giesebrecht och Lisch, hvaremot v. Ledebur, G. M. C. Masch, ja till och med Jacob Grimm förklarade sig antingen för de flesta bildernas äkthet eller ansågo frågan ännu oafgjord.

Samlingen består dels af några mycket råa saker, som nästan alla äro lika ofullkomligt förfärdigade, dels af åtskilliga vida bättre utarbetade, som utan tvifvel tillhöra en sednare tid. Bland dessa sednare förekomma knifskaft från sjunde århundradet, en drufva, som utgjort prydnad på en sked, ett litet bord med David och Goliath, baksidan af en Diana — med ett ord: saker af sådan beskaffenhet, att till och med samlingens ifrigaste försvarare förklara dem för understuckna och sålunda ej tillhöriga den ursprungliga samlingen. Den yngre Masch har synnerligen derföre väckt uppmärksamheten derpå, att samlingen skulle blifvit såld i tvenne afdelningar, och att sålunda visserligen den sista afdelningen innehållit dessa saker, hvaremot Giesebrecht ur en gammal tryckt förteckning öfver den första afdelningen ådagalägger, att åtminstone en del deraf befunnit sig just i denna. Redan detta måste således uppväcka någon misstanka mot säljarens ärlighet och samlingens autenticitet i allmänhet. Hvad angår de öfriga för äkta ansedda effekterna, så skall den uppmärksamme betraktaren ej länge stadna i tvifvel derom. Enligt afbildningarne hos Masch göra de s. k. gudabilderna och offerkärlen ett slemt intryck genom sina plumpa former och emblemernas orediga meningslösa sammanställning. Men i verkligheten är deras utseende ändå vida sämre. De hafva nästan alla i gjutningen blifvit misslyckade och alls icke rengjorda. Rosten är ingalunda gammal och naturlig, utan bär pregeln af att vara frambragt genom konstmedel. Gudabilderna äro förfärdigade med en påfallande, i egentligaste mening exempeliös råhet och fusk. Härförutan är detta så mycket mer i ögonen fallande, som små sirligt formade figurer af helst upphöjdt arbete befinna sig på åtskilliga ställen af gudabildernas kropp, bröst eller rygg. Dessa figurer framställa i brokig vex-

ling fågel-, djur- och menskohufvuden, eller en vildsvinsjagt, en Amor som skjuter med bågen, en apa som gnager ett äpple, en krönt örn, efter all sannolikhet den krönta preussiska örnen o. s. v. Dels dessa, dels dylika figurer förekomma på de s. k. offerskålarne och offerknifvarne, hvilka för öfrigt äro lika uselt och barbariskt gjutna, som gudabilderna, oafsedt att knifvarne skulle vara alldeles obrukbara. Lewezow säger med full rätt, att ingen annan nations konstprodukter någonsin visa en så godtycklig blandning af de mest olikartade former och framställningar, som här är fallet. Det ligger helt klart för dagen, att den, som förfärdigat dessa saker, haft ett förråd af figurer — eller «patroner» och relieftaflor, hvilka han intryckt på sina råa former, och hvilka sedan blifvit afgjutna tillika med de större figurerna. Han har utan tvifvel med föresats gjort formerna så plumpa och barbariska för att gifva sina produktioner anseende af en hög ålder; ty de nämnda patronernas och reliefernas stil och beskaffenhet visa tydligt nog, att *det hela är ett erbarmligt machverk från sednare hälften af sjutonde seklet eller hellre från första hälften af det adertonde.* På denna tid häntyder särskildt den ofvannämnda preussiska örnen. Enligt uppgifter skola väl sakerna mellan 1687 och 1697 hafva kommit i dagen; men då man ej har den ringaste säkerhet för denna uppgifts rigtighet, så kan densamma icke heller i något afseende gälla såsom bevis.

Det må mindre undras öfver, att man i förra århundradet kunde låta sig bedragas af ett så plumpt bedrägeri, om man tillika betänker, huru ringa kunskapen om fornsaker då ännu var, och dertill huru lysten man ännu var att uppfinna hedniska gudabilder. Till och med i detta sekel har man i Tyskland ganska ofta hållit små metallbilder, som här och der blifvit uppgräfda, för hedniska gudabilder, ehuru så väl den metall, hvaraf de bestå, som sjelfva arbetet, bestämdt nog häntyda på medeltiden, liksom detta ock nyligen i Frankrike blifvit bekräftadt. Från medeltiden härstammar ock tvifvelsutan några exemplar i Strelitzersamlingen, hvilka väsendtligt skilja sig från de bestämdt falska sakerna, nemligen en lejonfigur, som på ryggen är tecknad med runskriften «Zernebogh» o. s. v., en gudathron och en ring, hvilka begge likaledes äro be-

häftade med runor. Lejonet synes ursprungligen hafva tillhört fotställningen af en stor kyrkljusstake, hvarföre man ock finner hål på dess hufvud och rygg, och gudathronen har synbarligen varit mellanstycket till en sådan ljushållare, hvarvid säkerligen äfvenledes ringen befann sig. Så väl i afseende på metallblandningen, som arbetet, öfverensstämma dessa saker fullkomligt med bronsarbetena från den första medeltiden, sådana man ofta ser dessa i gamla kyrkor; men runorna äro, såsom tydligen synes, vida sednare inristade. Till bevis för denna lejonfigurs äkthet har man ofta åberopat det märkvärdiga gamla stenlejon, som ligger framför domkyrkan i Bamberg, och på hvars rygg orden *çarni bu* skulle i runor vara inhuggna; men under mitt vistande i Bamberg undersökte jag noga detta lejon *utan att kunna upptäcka ett enda bestämdt spår af runor;* och då icke heller något tecken till någon nyss föregången våldsam förändring på detsamma kunde märkas, hvarigenom runskriften skulle kunnat utplånas, förekommer mig underrättelsen om denna runskrifts befintlighet högst misstänkt.

I nära förbindelse härmed står en samling små runstenar (med egendomliga korta inskrifter), som skulle blifvit funna jemte några urnor i vendiska grafhögar. Det är märkvärdigt nog, att hittills hvarken tyska eller skandinaviska fornforskare dragit dessa runstenars äkthet i tvifvel, oaktadt den föregifna uppfinnaren var just densamma, som förfärdigat gudabilderna, och oaktadt man annars ingenstädes i Mecklenburg eller angränsande trakter funnit dylika runlemningar; ty de små stenplåtarne med inhuggna figurer, som finnas i åtskilliga Pomerska och Mecklenburgska samlingar, äro från nyare tid, ja till en del måhända förfärdigade af en ännu lefvande man, och de runbokstäfver, som man anmärkt på några i Mecklenburg funna bronssaker, äro väl knappt något annat, än ett slags utsirande. Det är väl påstådt, att de nämnda runstenarne äro uppgräfna ur högar, med undantag af *en*, som verkligen af en trovärdig man skall hafva blifvit funnen på ett fält vid Neu-Brandenburg; men då detta just var den stad, hvari bedragaren bodde, så är det ganska naturligt, att han, för att göra bedrägeriet fullständigt, nedlagt en eller flera stenar på sådana ställen vid staden, der andra

kunde finna dem, liksom ock att han hemligen nedgräft just desamma, som han sedan i sällskap med andra bringade i ljuset; ty att inskrifterna på runstenarne äro falska, lider intet tvifvel. Jag vill här alls icke tala derom, att de inhuggna runorna äro ovanligt förfuskade och alltigenom olika dem på äkta runstenar, och ännu mindre anföra, att inhuggningen synes hafva skett först i nyare tider, då detta från andra sidan så bestämdt nekas; utan vill blott angifva, att den store kännaren af slaviskt språk och fornkunskap, Schafarik, i Prag ej blott skriftligen förklarat inskrifterna, så väl på runstenarne, som på de s. k. obotritiska fornlemningarne för «babelinskrifter» och «machverk», utan ock muntligen inför mig bestämdt uttalat, att språkformen och inskrifterna äro en blandning af tvenne serskilda språk, hvilka man förr orätt ansåg för ett och detsamma, och att derföre redan *språkformen ensam för sig afgåfve ett fullständigt bevis på runstenarnes och gudabildernas oäkthet.* Detta jemte hvad jag ofvan sökt utveckla skall ej längre lemna oss i tvifvel om sakens rätta tillstånd, och man må derföre hoppas, att framtiden ej vidare skall bevärdiga de famösa obotritiska fornlemningarna med någon uppmärksamhet, utan låta dem, såsom Schafarik säger, återvandra dit de höra — till «Helas natt.»

Wilhelm Müllers framställning af den fornnordiska historien och mythologien.

Uti ett 1844 utgifvet arbete, under titel: «Geschichte und System der altdeutschen Religion», hvilket ännu torde för flere af våra läsare vara obekant, har en ung Tysk litteratör, W. Müller, ingått uti arkeologiska undersökningar, i hvilka snart sagdt på hvarje sida äfven den skandinaviska nordens forntid beröres. Af denna anledning, och då Müllers arbete är yngre än andra upplagan af Grimms «Deutsche Mythologie» samt framställer med densamma stridiga meningar, hvaraf förespelen till ett litterärt krig i Tyskland redan visat sig, torde flera af den nylifvade hågen för våra häfder väckta läsare ej ogerna göra bekantskap med de Müllerska åsigterna.

Müller afgifver genast på första bladen af sin skrift en varning mot «den patriotism och det nit, som *vill* veta mer om förfädrens religion än vi *kunna* veta», och önskar, att en stor del af det vanliga kramet må få «ligga såsom en ännu icke brukbar massa, till dess bstämndare och mera afgörande bevis för dess verkligt hedniska ursprung kunnat ernås.» Och hvad som, ehuru i christen tid förefunnet, likväl bär hedniska spår, utan att vi dock kunna inse hvilken plats det i den gamla föreställningen innehade, det bör framställas lika enstaka som det företer sig samt anmärkas såsom något genom tidens fortgång sannolikt omgestaltadt och ingalunda antagas såsom en ren och oblandad qvarlefva från hedendomen. Genom iakttagande af denna varsamhet anser sig Müller hafva rättfärdigat sitt förfarande såsom mythologisk skriftställare.

Hvarje Tysk tradition, som icke bestämdt såsom hednisk-religiös skilde sig från sednare framträdande åsigter och sagor, har M. antingen lemnat utan afseende eller blott anmärkningsvis vidrört, och antingen framställt det öfriga såsom enstaka uppgifter historiskt efter den tid hvari hvarje särskildt förekommer, eller, så vidt möjligt varit, ställt det i förbindelse med den beslägtade skandinaviska religionen.

Vid den historiska framställningen har han likaledes skiljt Taciti tid från folkvandringens, emedan han icke anser afgjordt, huruvida Taciti uppgifter angå samma folkstammar, som uppträda i folkvandringsperioden, samt Tacitus, såsom Romare, betraktade den Tyska religionen från en ståndpunkt, vida skiljd från de sednare underrättelserna, hvilka mestadels hafva christligt ursprung, o. s. v. Det anmärkes för öfrigt, att man ej har rätt att ställa en *Holle* *), en *Berchta* och andra gudomligheter bredvid *Frigg* och *Freya*, så länge man ej vet, huruvida dessa i sjelfva verket äro identiska eller icke.

M. antyder tillika, huruledes man hittills ofta gått alltför litet sannt historiskt tillväga, och deremot för mycket konstruktivt, då man mera afsett de nordiska gudarnes plats i systemet än deras individualitet.

---

*) Wieselgren (Ny Smål. Beskr. I. 440) antager ock, att Nornan "*Sculd* är rimligast den Tyska *Holde*." *Utg:s anm.*

Förfar mythologen så, att han efter ett ensidigt filosofem behandlar forntidens folk och enligt detsamma låter deras hela tro löpa i bredd med några abstrakta och förnumstiga satser, så misshandlar han forntidens ungdomliga anda och öfverskrider tillika mythologiens gränser, hvilken såsom en historisk vetenskap skall lemna sin gerd till skildringen af menskligbetens utveckling, men icke vara en religionsfilosofi.

Hufvudsaken är att utforska i hvilket förhållande till menniskan en gudomlighet tänkes, och det lära vi ofta bättre helt enkelt af dess tillnamn, af dess attributer, af den tid då och det sätt hvarpå den blifvit dyrkad, än af dess myther, hvilkas tydning ofta är till och med omöjlig. «Derföre är det lilla, som Adamus meddelar om Odins, Thors och Freyas kult, fullkomligen lika vigtigt, som allt, hvad *eddorna* berätta om samma gudomligheter.»

Den nordiska mythologiens värde anser M. hafva blifvit för högt uppskattadt. Att den poetiska eddans sånger redan blifvit samlade af den isländske presten Sæmund († 1133), anser M. ej kunna bevisas. Först år 1643 fann Brynjulf Svenson en gammal handskrift med isländska dikter, hvilken han lät afskrifva och försedde med titeln: «Sæmunds den vises edda.» Den fransyska litteratören Bergmann har likväl uti sina «*Poëmes Islandais*», sid. 16, visat, att dessa sånger först i slutet af 13:de eller början af 14:de århundradet blifvit samlade, och att denna samling således är till och med yngre än den prosaiska eddan. Müller instämmer i denna åsigt; och för densamma måste äfven tala den omständigheten, att den prosaiska eddans författare icke synes hafva känt vissa sånger i den poetiska, såsom Lokasenna och Odens korpsång. Dessa sångers ålder, hvilka innehålla myther, hjeltesagor och gnomiska dikter, anser M. mycket olika och han anser vissa af dem förete bevisligt kristliga idéer.

De eddiska sångernas värde, såsom ursprungliga källor betraktade, anser M. ej vara serdeles högt, då de ögonskenligen äro «Produktioner einer Kunstpoesie.» Han tillägger: «jag vet mycket väl, att man i allmänhet anser dessa dikter för gamla folksånger, och jag vill icke heller förneka deras sammanhang med folkpoesien. Men såsom rena folksånger betraktade hafva de dock en för mycket

konstlad karakter. Deremot sluta de sig till sin väsendtliga beskaffenhet nära till skaldernas konstpoesi och stå uppenbart i förvandtskap med densamma. Några sånger, t. ex. Odens korpsång, kunna täfla med denna uti den konstfullhet eller reflexionsmessiga öfverkonstling, hvarigenom den fornnordiska diktningen gick sin undergång till mötes» *).

Ty derhän är det med de eddiska sångerna kommet, att mytherna der sällan anföras i en enkel objektiv gestalt. Vanligen läggas religionslärorna i munnen på gudarne eller vissa sierskor, eller väljes den dramatiska formen i stället för berättelsen. «Imedlertid inhöljes just derigenom en dikt i afsigtligt dunkel och en viss mythologisk lärdom ostenteras.»

Om den prosaiska eddan yttras: «För att icke öfverskatta dennas värde, måste vi framför allt erinra derom, att den först under christna tiden blifvit affattad, att dess källa alltså ej kunde vara den lefvande hedniska folktron.» Ändamålet med densamma var att göra yngre skalder bekanta med den hedniska mythologien, hvilken ännu i den christna tiden användes för poesien. Derföre finner man vissa gudomligheter med synnerlig omsorg, men andra serdeles snäft behandlade, vare sig att författaren icke förefann något vidare om dem, eller icke *ville* ingå i en utförligare berättelse. En kritisk undersökning af eddans afhandlingar visar för öfrigt, att den på flera ställen bär otvetydiga kännetecken af särskilda religiösa föreställningar, hvilkas afvikande från hvarandra antingen har sin grund i olikheten af mythernas ursprungliga lokaler, eller uppkommit genom amalgamation af flera idéer **). Exempel anföras sid. 173.

Resultatet af M:s undersökningar blifver, att eddorna «alldeles icke kunna göra anspråk på att lemna oss någon fullständig kunskap om den Skandinaviska religionen. Ty begge urkunderna lära oss blott så känna densamma,

---

*) Äfven P. E. Müller yttrar, att den poetiska eddans "anonyma sångers höga ålder svårligen kan af *inre* grunder allena med säkerhet bevisas." *Utg:s anm.*

**) Grundtvig yrkar, att den i mythologiskt afseende vigtigaste delen af de eddiska sångerna har sitt upphof hos Angelsachserne. *Utg:s anm.*

som den af skalderna blifvit uppfattad och utbildad. . . . . Hvad vi i synnerhet sakna, är en fördomsfri och faktisk uppgift om de hedniska bruken och kulterna, i större fullständighet och vidsträcktare omfattning, än vi förefinna hos Adamus, hvilken blott inskränker sig till redogörelsen för Upsala tempel; med ett ord: det fattas en nordisk Pausanias.»

Och vidare: «Då i norden en allmän omfattande häfdateckning började byggas på de tidigare specialhistoriernes grund, var hedendomen redan så fördunklad, att den christne historieskrifvaren kände sig föga hemmastadd på det fältet, och förföll derigenom uti en evhemerism, enligt hvilken han i de gamle gudarne såg endast vanliga menniskor *), på sin höjd trollkarlar, hvilka genom sina konster uppsvingat sig till en sådan grad af anseende, eller sökte de förklara mytherna genom biträde af antikens sagor» **).

Den nordiska kalendern och Finn Magnusens åtgöranden dervid anser M. för «försök», grundade på «djerfva hypotheser.»

Vid eddans ord om Muspelheim, «öfver hvilken Su tr regerade», ser M. i den bifogade anmärkningen ett sednare tillägg, och yttrar, att detsamma, enligt hvilket ett gudomligt väsen skulle antagas såsom ursprungligt, står i strid med det öfriga och synes först genom inflytandet af christliga idéer fått plats i sagan. Ordet *muspel* förekommer i ett gammalt Tyskt fragment, af christligt innehåll, rörande yttersta domen. Jfr sid. 156, 163, 175.

Eddans kosmogoni om jätten Ymer förekommer äfven i Tyskland under christlig gestaltning och hänförd till Adam. I en handskrift (jfr Richthofen altfriesische rechtsquellen 211) heter det: Adam blef skapad af åtta ting: benen af sten, köttet af jord, blodet af vatten, hjertat af vind, tanken af moln, svetten af dagg, håret af gräs, ögonen af solen. Omvänd, kompletterar denna framställning den nordiska. Ty utöfver den sednare förekommer

---

*) Denna evhemerism återuppstod, om äfven i annan form, uti 18:de århundradet.

**) De mest i ögonen fallande exemplen härpå lemna företalen till den prosaiska eddan och ynglingasagan. *Utg:s anm.*

här svetten af daggen, och ögat liknas vid solen, hvilket väl öfverensstämmer med sägnen, att solen var Odens öga.

Eddans berättelse om jätten Nörvi har i många punkter en öfverraskande likhet med Hesiodi theogoni (sid. 172).

Uti Odens tillnamn «Allfader» ser M. tydliga spår af christendomens inflytande, likasom uti det som förekommer om verldsbranden och de yttersta tiderna.

Ganska interessant är den sid. 505 ff. förekommande parallelismen mellan guden Frey och Siegfried Schlangentödter.

Herulernas Historia

af

ASCHBACH.

(Genom Nilssons nya åsigt om Herulernas och Asarnes identitet, blir Herulernas historia af stor vigt för Skandinavien. Den är med synnerligt god kritik utarbetad af den lärde Aschbach, hvars arbete vi här meddela så godt som ordagrannt, då dess strängt vetenskapliga hållning ej medgifver uteslutandet af annat än en och annan oväsendtligare episod, en och annan öfverflödig not. För öfrigt har Utg. för rummets besparing uppflyttat enstaka citater från noten till texten.)

En i arbetena öfver forntyska historien ganska litet i betraktande tagen germanisk nation är Herulerfolket. Det beröres vanligen med blott få ord, ehuru det bildar en icke ringa länk uti den germaniska folkvandringen, och dess talrika krigsskaror, kämpande än för, än mot Romarne, förekomma vid Svarta Hafvet och Donau, vid Rhen, i Britannien, Gallien, Italien, Spanien, ja till och med i Afrika och i Asien under Öst-roms krig mot Perserna. Hvar dess ursprungliga hemvist får sökas, om i Skandinavien, eller i Tyskland mellan Elbe och Oder, eller vid Östersjön i trakten af Weichselns mynning, derom är man lika litet öfverens, som öfver dess stamförvandtskap, helst man räknar det än till skandinaviska, än till gothiska, än till sveviska folk; ja det finnes lärde, som ej en gång räkna Herulerna bland germaniska folk.

utan till Vender eller Sarmater, då andra åter påstått, att under detta namn icke bör förstås en egentlig nation, utan krigarskaror, hufvudsakligen af gothisk stam, hvilken sednare åsigt lätt vederlägges af följande framställning. Då Herulerna omärkligt förlora sig i historien, utan att man har bestämda underrättelser om deras slutliga öde, så öppnas genom denna omständighet ett vidt fält för hypotheser; också hafva flera lärda i folk, som vid tiden för Herulernas försvinnande ur historien, eller ännu sednare, uppträdt vid Donau eller Östersjön, velat finna deras återuppträdande, ehuru med förändrade namn.

1. *De äldsta underrättelserna om Herulerna.*

Tillförlitliga underrättelser erhållas först i andra hälften af tredje århundradet. Likväl finnas tidigare antydningar, som ej få förbigås. Det är uppenbart, att Scirerna och Rugierna, tvenne folk, hvilka i 1 seklet e. Chr. boddo vid Östersjön ej långt från Weichselns utlopp, voro Herulernas stamförvandter; de finnas i ständig förening med dem. Jemväl sker ej sällan, att folksnamnen Scirer, Rügier, Heruler förblandas hos författarne. Ehuru ingalunda bör antagas, att dessa trenne folk, bland hvilka Rugierna enligt gamla författares uppgifter blifvit räknade till Gotherna*), beteckna en och samma nation, så voro de dock utan tvifvel grannstammar, som stodo i ganska förtrolig beröring, så att en förvexling dem emellan lätt kunde uppstå.

De äldsta underrättelserna om Scirerna gifver Plinius; om Rugierna talar först Tacitus. Den förre gör Hirrerna, som annars ingenstädes förekomma, till Scirernas grannar n:o. från Weichselmynningen**); Tacitus

---

*) Detta synes redan af Tacitus, German. c. 43. Med bestämda ord säger det Procopius de bello Goth. III. 2: *Ἐράριχος δὲ ἦν τις ἐν τῷ Γότθων στρατῷ Ῥογός μὲν γένος — οἱ δὲ Ῥογοὶ οὗτοι ἔθνος μέν εἰσι Γοτθικὸν, αὐτόνομοί τε τὸ παλαιὸν ἐβίων.*

**) Hist. Nat. IV. 27. Nec minor (quam Scandinavia) est Epygia. Quidam hanc habitari ad Vistulam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, *Sciris*, *Hirris* tradunt. Hardouin och Schlözer (Nord. Gesch. s. 116) anse Hirris för en felaktig upprepning af Sciris; Cluver (s. 694) anser begge folken för Æstyerne: Scirerne för Preussarne och Hirrerne för Liflän-

deremot nämner hvarken Hirrer eller Scirer; på Östersjökusten mellan Oder och Weichsel sätter han Rugierna och icke särdeles långt från dem vid mynningen af Oder, der från 3 till 5 seklet Heruler befinna sig, de krigiska Ariernas *) folk, af ingen annan nämndt, granne till Avioner, Varner och Helveconer.

Om nu under Plinii Hirrer och Taciti Arier Herulerne böra förstås, måste vi lemna derhän; dock talar mycket derför. Mycket mindre kan Cluvers (German. antiqu. p. 293) påstående bifallas, att Taciti Lemovier, hvilka likaledes voro Rugiernas grannar och stamförvandter i närheten af Weichselmynningen, anses för Herulerna. Att Lemovierna, som Tacitus räknade till Rugierna och Gotherna **), annars ingenstädes mer förekomma, måtte ha sin grund deri, att vi nu icke mer rätt läsa namnen, helst de germaniska folknamnen, i synnerhet de icke ofta förekommande, ej sällan förvridas af afskrifvarne. Kanske skref Tacitus Lethovii, ett mycket bekant folk uti de ö. om Weichsel boende nationernas sednare historia ***).

I Ptolemæi geografiska verk, som är af stor vigt för den forngermanska folkhistorien, helst det blifvit för-

---

darne; Voigt, Gesch. Preussens. I. 41, lutar mer till Ossolinskis mening (Vincent Kadlubek, übers. v. Linde, s. 149), som i Scirerne finner Kurländarnes förfäder, liksom äfven Reinhard på kartan öfver Germania Magna. Wilhelm (Germanien, s. 267) anser Scirerna för Herulerne, hvilket namn de sednare skulle upptagit.

*) German. c. 43. Arii — truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. Nigra scuta, tincta corpora. Atras ad proelia noctes legunt: ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum.

**) German. c. 43. Trans Lygios Gotones regnantur .... Protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii: omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, et erga reges obsequium.

***) Redan Crusius har ansett Taciti Lemovii för sednare tidens Livonii (Lifländare); men hellre måste man i Plinii Hilleviones och Ptolemæi Levoni se Livernas förfäder, hvilka utvandrade från Scandinavien öfver Östersjön till baltiska hafvets östra kustländer. I Lemovierne, eller hellre Lethovierna, har man att söka Letters och Lithauers förfäder; vanligen kallas de *Lethowini* af den gamle Preussiske kronisten Peter Duisburg.

fattadt omkring medlet af 2 seklet e. Chr., förekommer ej Herulernas namn i texten, sådan vi nu ega den. Dock är det högst sannolikt, att Ptol. redan upptagit folkets namn och hemvist, enligt hvad som synes af sednare författares uppgifter, hvilka nyttjat en bättre och kanske äfven fullständigare text af den berömde geografen.

Om man jemförer Plinii uppgifter om germaniska folks bostäder vid Österstjön och folkslagen i Skandinavien med dem, som Tacitus lemnar, så kan ej bestridas, att under loppet af 1 seklet e. Chr. en stor förändring måste hafva egt rum i Östersjöfolkens bostäder. Hvad Tacitus blott obestämdt antyder, framställer noggrannare den blott några decennier sednare skrifvande Ptolomæus.

Plinius (Hist. Nat. IV. 27) kallar invånarne i Skandinavien, som han angifver såsom en ö i Sinus Codanus (Östersjön), Hilleviones; Östersjöns nordiska kustländer från Weichselmynningen till finska och bottniska vikarne låter han Sarmater, Veneder, Scirer och *Hirrer* bebo, hvilka folk äfven tyckas blifvit benämnda Ostyæer eller Æstyer; de sydbaltiska kustländerna tilldelar han Vindilerna eller Vandalerna (hafsbor; detsamma betyder Pomern), och dit räknas Burgundiones, Varini, Carrini, Guttones. Således voro de sistnämnda ännu vid Plinii tid på bernstenskusten, der Pytheas redan fann dem 300 år f. Chr., såsom Æstyernas vestliga grannar. Tacitus, som skref knappt ett halft sekel efter Plinius och som nyttjade sin föregångares nu förlorade böcker öfver Tyskland, uppgifver Östersjöfolkens namn och bostäder temligen förändrade. På grund af folknamnen och de ändrade bostäderne kan man påstå, att mot slutet af 1 seklet ett stort eröfringståg af Sveviske folkslag egt rum till Skandinavien, hvarigenom dervarande bebyggare, Hillevionerna, dels blifvit fördrifna, dels kufvade. I norden uti oceanen (i Skandinavien) sätter nemligen Tacitus Svionernas och Sithonernas sveviska folk; det mot öster liggande kustlandet af sveviska hafvet (så kallar han Östersjön) låter han bebos af Æstyernas folkslag, hvilka han till seder och lefnadssätt räknar till Sveverne, ehuru deras språk, som liknade det britaniska, derifrån afvek. Norr och öster om Æstyerna nämner han Penciner, Veneder, Fenner, Helusier, Oxioner med obestämda bostä-

der, icke vetande om han skall räkna dessa folk till Germaner eller Sarmater. (German. c. 44—46). Vid de sydbaltiska kustländerna, der Plinius nämner Vindilerna, sätter Tacitus, ehuru han på ett annat ställe förråder (c. 2.) sin bekantskap med Vandalerna, följande folk: 1) Emellan Weichsel och Oder de konungar underdåniga Gotonerna, Rugier, Lemovier (bättre Lethovier), dock så, att blott de båda sednare folken beröra kusterna. — 2) På båda sidor om Oder till Schlesien, vester om de gothiska folkslagen de lygiska (eller vandaliska) folken, som hörde till sveviska stammen: Arier, Helveconer, Manimer, Elysier (Schlesier), Naharvaler, af hvilka dock endast de tvenne förstnämnda synas ha berört hafskusten (c, 43). — 3) Emellan Oder och Elbe sveviska stammar af Reudigner, Angler, Variner, Eudoser, Suardoner, Nuithoner (Suithoner?) och Avioner (c. 40).

Åter annnorlunda uppgifver Ptolomæus, som skref knappt en mansålder efter Tacitus, östersjöfolkens namn och boståder; i de sydbaltiska kustländerna intill Veneder och Sarmater vid Weichseln sätter han Gythonerna, Phinnerna, Bulonerna, Burgundionerna och Varinerna. Genom förvexling sätter Ptol. Varnerna vid utloppet af Weichsel i st. f. af Oder. Emellan Weichseln och Saxonerna i Holstein bodde Ruticlii (Rugier) Aelvæones, Sideni, Pharodini, Teutones, Avarpi och Teutonari. I Skandinavien uppräknar han enligt den text, som vi nu ega, sex folkslag: i vester Schädiner, i öster Phavoner och Phiräser, i söder Gutar och Daucioner, midt i landet Levoner (de gamle invånarne, som Plinius kallar Hillevioner). Då Jornandes i sin gothiska historia uttryckligen nämner, att Ptol. uppräknar sju folkslag i Skandinavien, och oaktadt äfven hos honom texten är mycket förvriden och oläsbar, likväl så mycket tydligen framstår, att han läst andra namn, än dem vi nu ha hos Ptol.; så kan med någorlunda visshet påstås, att hos Ptol. ett folknamn bortfallit, och att de begge orden Phavoner och Phiräser äro förvridna. Att under Schädinerne bör förstås Svenskarne (Taciti Svioner eller Sithoner, eller Jornandes' Svethans och Svethidi) lider intet tvifvel, lika litet som att Gutarne och Daucionerne

äro Gother (Juter) och Danskar; men svårare måste det vara att förklara de båda öfriga namnen. I mängden af uppenbart förvridna namn hos Jornandes vinnes föga upplysning; men Rodericus Toletanus, en spansk författare i 13 seklet, som haft Jornandes för sig och högst sannolikt äfven sjelf nyttjat Ptol., har sju namn: Gothi, Visigothi, Ostrogothi, Dani, Rugi, Arothi, Thanii. (Lib. I. 8; Hisp. illustr. II. 32).

Jemförer man dermed Jornandes förstörda text (de reb. Get. c. 3), så innehåller densamma om Skandinaviens folk efter utseendet en mycket afvikande uppgift, som enligt den gothiska häfdatecknarens uttryckliga förklaring stödjer sig på Ptolemæus; likväl bör dervid icke öfverses, att Jorn. utom de folk, som Ptol. uppräknar, uppgifver ännu trenne, som bebo Skandinaviens nord, och att han vid hvarje folk nämner de stammar, hvaraf det består. Men Skandinaviens sju folk efter Jornandes tro vi (visserligen efter många förslagsmeningar) kunna benämnas sålunda:

1) Hillevioner (Hallin), de gamla invånarne, hos Ptol. kallade Levoni.
2) Svenskar (Suethidi & Cogeni) hos Ptol. Schädini.
3) Vestgother (Gautigoth)
4) Ostgother (Ostrogothæ) } hos Ptolemæus Gutä.
5) Daner (Dani)
6) Rugier (Ethelrugi) } hos Ptol. Phavonä och Dauciones.
7) Heruler (Eruli) hos Ptol. Phiräsi.

Då Ptol. ej upptager Herulerne, och Rodericus Tolet. icke uppräknar dem bland de sju Skandinaviska folken, men i st. f. dem nämner tvenne folk Arothi, Thanii, motsvarande Arochiramii (eller Arochiranni) hos Jornandes, så må ej betviflas, att Ptol. i st. f. det annars alldeles obekanta folknamnet Phiräsi (Φίραισοι) skrifvit Æruli (Αἴρουλοι) och Jornandes, i st. f. Arochiranni, Æroli et Ranni (det sednare en rugisk, med Herulerna förbunden stam. Helmold: Chronic. Slavor. I. 2. Rani qui et Rugiani). Beviset för den sednare förbättringens rigtighet lemnar den tillsats, som så väl Jorn. som Rodericus gifva till *Arochiranni* och *Arothi*, *Thanii* *), hvaraf

*) Hos Jornandes l. c. Arochiranni, quibus non ante omnes, sed ante multas annos Rudolf rex fuit, contempto pro-

synes, att Herulerna tydligen derunder böra förstås. Ty om Rudolph, Herulernas konung, i Theodorik den stores tid, höra vi äfven af andra författare; och att han stått i förbindelse med Theodorik är lätt att bevisa, såsom äfven i det följande skall ske.

För öfrigt bekräftas Jornandes' uppgift om Herulernas gamla hem i Skandinavien äfven genom en annan författare från 6:te seklet, genom Procopius (de bello Goth. II. 14, 15); denne berättar, att i början af 6:te seklet Heruler från Donau dragit till Skandinavien *) och att de vid Donau qvarblifna Herulerne under Kejsar Justiniani tid affärdat sändebud till Skandinavien för att der erhålla en konung.

2. *Herulernas tåg mot Romerska riket.*

Först i andra hälften af 5:dje seklet uppträda Herulerna nästan samtidigt i förening med åtskilliga folk i helt skilda trakter, vidt aflägsnade från Skandinavien: vid Svarta Hafvet med de från Weichsel dit vandrade gothiska och sarmatiska folk, i Gallien med Cavionerna d. ä. Avionerna, hvilkas boställen Tacitus bestämmer vid Östersjön emellan Eider och Oder. Namnet skrifves än *Heruli*, än *Eruli*;

---

prio regno (Dani Erulos ex propriis sedibus expulerunt säger han kort förut) ad Theodorici Gothorum regis gremium convolavit, et ut desiderabat, invenit. Hos Roderic. tydligare: Arothi, Thanii, quibus postea Rodolphus rex fuit, qui audita virtute regis Theodorici, contemto proprio regno, ejus militiæ se dedit. Hvad den lärde Geijer (Svea Rikes Häfder s. 82, 85) säger öfver dessa ställen hos Jornandes och Rodericus, är alltigenom otillfredsställande.

*) Det är detta Herulernas tåg till Skandinavien, som Nilsson förklarar vara Asarnes. Derigenom förstås lätt de vid Donau qvarvarande Herulernas beskickning till Skandinavien, utan att man behöfver antaga deras *ursprungliga* hem att hafva varit i höga norden. Denna Procopii berättelse om Herulerna har redan Johannes Magnus upptagit i sin Svea och Göta Krönika VIII. 32; och märkligt är, att han kallar anföraren till Sverige *Hätin*, som är alldeles likljudande med *Odin*, i enlighet med Uplänningarnes vanliga uttal med en aspiration satt före begynnelsevocalen. Ptolemæi Φιραισοι förklaras af Wieselgren motsvara det Småländska Virdaland, Värend, liksom hans Φαυῶναι skulle häntyda på det Småländska Finveden, Saxos Pheonia. Jfr Sydskandinavernas Förstfödslorätt, sid. 91. *Utg:s anm.*

mera sällan *Æruli* och *Heroli*. Ordets betydelse är högst sannolikt detsamma, som flera andra germaniska folknamn hafva, *krigare* *).

Man torde bäst förklara namnet *Heruli* genom Jarlar, de fria krigsmännerna, och *Turcilingi* genom tjenare, stridsförbundne; Odoaker kallas derföre äfven Herulernas och Turcilingernas konung **).

Då många skriftställare, i synnerhet de grekiska, tillskrifva Herulerna allena eller åtminstone företrädesvis bragderna och plundringstågen till sjös mot Byzans, Chrysopolis, Athen, Cyzicus på Kejs. Gallieni och Claudii tid ***), hvilka krigståg de romerska författarne hufvudsakligen låta företagas af Gotherna †), så visar sig redan af denna omständighet, att Herulerne blifvit räknade till gothi-

---

*) Herul härledes sannolikt af *Her* (= det tyska Wehr, äfven krig) med ändelsen *ol* eller *ul* (lat. *ax*) krigisk. Jfr Grimm: deutsche Grammatik II. 118. Kanske är dermed i slägtskap ordet *Karol* eller *Karal* (karl) en krigsman och det nordiska *earl* (Grimm, a. st. sid. 465). *Jarl* betyder hos de skandinaviska folken den frie, den förnäme i motsats mot den ofrie. Herulerna hade flera slafvar, som deltogo i striden, men voro sämre beväpnade än herrarne. (Procop. de bello Pers. II. 25; Agath. hist. II. 7). Då de hade stridt med tapperhet, erhöllo de en sköld, hvilket de förut icke vågat bära under slagtningar. Så heter det i Eddans Harbardsljod, str. 24:

De Jarlar eger Oden,
Som å valplats falla;
Thor eger Trälaslägten.

**) Sålunda låter sig måhända äfven det hos Rodericus a. st. uppgifna *Arothi Thanii* förklaras, om man antager, att i st. f. *Arothi* skulle läsas *Aeroli* (d. ä. Jarlar), hvilket genom tillsatsen *Thanii* närmare förklaras; äfven hos Angelsachserne betecknades herrarne eller ädlingarne med orden *Eorls* och *Thane*.

***) Det är beklagligt, att vi blott hafva få fragmenter af Dexippi historia, som skildrar Gothernas krig med Romarne från Decius till Claudius; i 12:te boken handlas utförligt om Herulerna, såsom vi se af en kort notis hos Stephanus under ordet *Ἕλουροι*. *Ἕλουροι* (så skrifva Grekerna ofta i st. f. *Ἕρουλοι*) *Σκυθικὸν ἔθνος, περὶ ὧν Δέξιππος ἐν χρονικῶν ιβ'*. — Jfr Zosimi hist. Rom. I. 39, 41. Zonaras in Gallieno. *Syncellus* p. 382 C. och D. eller ed. Niebuhr p. 717 (sannolikt efter den i 5:dje seklet lefvande Dexippus) kallar Herulerne *Αἴρουλοι*.

†) Trebell. Pollio in vita Gallien. c. 13. in vita Claudii c. 6. (etiam et Heruli) Aurel. Victor. in Cæsar. c. 33. Eutrop. IX. 6.

ska folk; men det finnes ock en tydlig uppgift, att Herulerna kallats en del af Gotherna (Zonaras a. st.)

Likväl hade de från de öfriga gothiska folken skilda bostäder vid asowska hafvet, hvilket man då kallade mæotiska sjön. Således förstodos under Mæotiderna i 3:dje seklet äfven Herulerna. (Vopiscus in Aureliano c. 16. Syncell. l. c.) Att de hade egna konungar, hvilka väl förbundo sig med de gothiska furstarne vid stora krigståg, men bevarade sin oafhängighet af dessa ända till medlet af 4:de seklet, finna vi af den gothiske häfdatecknaren Jornandes. Men den härledning af namnet Heruler, som denne skriftställare (de reb. Get. c. 23) gifver efter den gothiske historikern Ablavius, bör såsom alldeles falsk förkastas. Han tror att, emedan de bodde i sumpiga trakter vid mæotiska sjön, de af grekiska ordet ἕλη kallades *Eruli*, träskboer *). Deraf skulle tillika följa, att först genom nedsättandet vid mæotiska sjön namnet Heruler skulle ha uppkommit; men detta står i strid med de underrättelser, som straxt skola anföras och enligt hvilka vid samma tid Heruler, kommande från Östersjön, uppträda i andra nejder.

Vigtigare och med andra författares **) berättelser öf-

---

*) Cluverus, German. antiqua p. 467, anmärker vid Jornandes: De origine nominis, quasi id habuerint *ἀπό τῶν ἑλῶν* i. e. paludibus, quasi *Ἕλουροι* dicti, vulgare fuit illius ævi deliramentum. Ego sic judicaverim, quia et Gothi et Rugii et Ranni fuerunt in citeriori Suevici moris litore, Herulus quoque ibidem incoluisse: simulque hinc cum Rugiis et Gothiis in externas regiones profectos. — Zonaras in Justiniano talar om barbarerna *Αἰλουροι*, som bestridde krigstjensten i Constantinopel och blifvit använde till dämpande af en uppresning; högst sannolikt bör namnet ändras till *Αἰρουλοι* och betecknar Heruler, hvaraf då flera krigsskaror voro i kejserlig tjenst. Hos Procopius, Menander och Dexippus finnes i handskrifterna afvexlande *Ἔρουλοι* och *Ἔλουροι*; deraf är tydligt, att Grekerna nyttjat begge namnen.

**) Procop. de bello Pers. II. 25. Paul. Warnefrid. de gest. Longobard. I. 20. Sidon. Apollinar. Carmen XII. panegyric. in Avitum v. 236.

Vincitur illic
Cursu *Herulus*, Chunus jaculis, Francusque natatu,
Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelono.

Men det ställe hos Procop. de bello Goth. II. 14 p. 204 ed.

verensstämmande är den uppgift af Jornandes, att intet folk i afseende på lätt beväpning och snabbhet kunde jemföras med de krigiska Herulerna, och att derföre äfven hos alla den tidens folk (i 4:de seklet) Heruler såsom lättbeväpnade befunnits i slagtordningarna. Den gothiske häfdatecknarens otydliga språk *) gör tvifvelaktigt, huruvida heruliska skaror tagit krigstjenst hos alla folk och såsom lättbeväpnade stridt i slagtningarna, eller om man öfverallt efterhärmat den heruliska lätta beväpningen och kallat de så beväpnade för Heruler; men andra författares underrättelser, synnerligen Procopii, ådagalägga, att den första förklaringen är den rigtiga.

Af samme Procopius erfar man äfven, hvari egentligen den så högt berömda Herulernas lätta beväpning bestått. Ännu i medlet af 6:te seklet kämpade de heruliska krigsskarorna i kejserlig tjenst *efter folkets gamla sed* utan hjelm, pansar eller något skyddsvapen i striden; utom en kort grof lifrock, hvari de voro klädda, och ett påbundet förkläde voro de obetäckta **); blott de fria eller förnäma hade företrädesrätten att bära en sköld; tjenarne eller de förpligtade erhöllo sådana af sin herre efter aflagdt prof på utmärkt tapperhet i striden och dermed förmodligen äfven friheten. Såsom synnerlig utmärkelse synes Konungen ha burit en hjelm (Paul. Warnefr. I. 20).

Under det Heruler i öster uppträda på Svarta Hafvets kustländer i förening med Gotherna såsom Romarnes fiender och dels genom sin lätta beväpning, dels genom sina stora, med lycka utförda sjötåg utmärka sig mot de östliga romerska provinserna, infalla under Diocletiani regering, i sista qvartalet af 3:dje seklet, Heruler i

---

Niebuhr, som hos Hugo Grotius ej är alldeles rätt öfversatt, kan icke hänföras till Herulernas lätta beväpning eller snabbhet.

*) Jornand. de reb. Get. l. c. (Gens Erulorum) quanto velox, eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non levem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. Sed quamvis velocitas eorum ab aliis sæpe bellantibus non evacuaretur, Gothorum tamen stabilitati subjacuit et tarditati. Jfr c. 50. Ubi cernere erat . . . Herulum levi armatura aciem instruere.

**) Så kämpade öfverhufvud forntysken till fot på Taciti tid: pedites ... nudi aut sagulo leves — paucis loricæ; vix uni alterive cassis aut galea. German. c. 6.

Gallien i förening med Cavioner och plundra och härja provinserna. Båda folken skildras såsom de starkaste och mägtigaste germaniska nationer, hvilka, ankommande från de aflägsnaste nejder, oväntadt och plötsligen inbryta i Gallien. Vi hafva thyvärr om denna vigtiga händelse blott en enda kort underrättelse af panegyrikern Claudius Mamertinus, som uppenbarligen ej är fri från öfverdrifter. Ty han berättar, att Maximianus med få trupper alldeles utrotat de bägge mägtiga folken, så att icke en enda undkommit striden och kunnat öfverföra berättelsen om nederlaget till de hemmavarande hustrurna och barnen *).

Af denna panegyrikerns berättelse synes, att, utom Herulerne vid Svarta Hafvet, Gothernas grannar och stridsbröder, äfven andra Heruler i 3:dje seklet funnos vid Östersjön, Avionernas grannar, bredvid Angler, Varner och Reudigner, emellan Holstein och Oder. I hvilken förbindelse dessa tvänne Herulerstammar stodo till hvarandra, kan af brist på underrättelser ej uppgifvas. Att vid Weichselmynningen ännu en herulisk stam fanns, är tydligt **), liksom äfven att från denna sista, såsom hufvud- och urstammen, de öfriga utgått. Säkert är, att folkets ursprungliga bostäder äro att söka vid Östersjön: alla underrättelser hänvisa dit. Men folket synes tidigt hafva splittrat sig i flera stammar, som väl bibehöllo namnet Heruler, men nedsatte sig skilda från hvarandra, allt efter som de funno eller eröfrade bostäder. De hafva så väl i detta afseende, som ock i deras vilda sätt att föra krig, den största likhet med de sednare Norrmännen.

---

*) Claud. Mamertin. Panegyr. I. Maximiano Aug. dictus c. 5. p. 30 ed. Jæger. Här skrifves *Chaibones.* Men i Panegyr. II. c. 7 skrifves rättare *Caviones.* Uppenbart äro dessa Caviones (i analogi med Aribert och Charibert) Taciti *Aviones* (Germ. c. 40), Varnernas grannar vid Östersjön.

**) Utom Plin. Hist. nat. IX. 27 antydes detta af den i 5:te seklet lefvande Sidon. Apollinaris VIII. 9:

Hic glaucis Herulus genis vagatur,
Imos Oceani colens recessus,
Algoso prope concolor profundo.

3. *Heruler i romersk krigstjenst.*

Straxt efter Herulernas första uppträdande i Svarta Hafvets nejder finnas redan af dem krigsskaror i romersk tjenst. Syncellus (Chronographia p. 382 D. eller ed. Niebuhr p. 717) berättar efter gamla uppgifter, att Navlobatus, en Ærulernas (Herulernas) anförare, trädt i krigstjenst hos kejsar Gallienus omkring medlet af 3:dje seklet och sedan blifvit upphöjd till konsul. Från denna tid finnas beständigt heruliska krigsskaror vid de romerska härarne, uppträdande efter deras stridssätt såsom lättbeväpnadt fotfolk. Vanligen nämner man dem i förening med Bataverna. Am. Marcellinus, som skref mot slutet af 4:de seklet, nämner dem ofta bland romerska hjelptrupperne — i Kejs. Juliani och Valentiniani (360—374) krig mot Alemannerna vid Rhen och mot Picterna och Scoterna i Britannien *). Den omkring samma tid, då Am. Marcell. lefde, uppsatta *Notitia dignitatum Imperii Romani* **), som lemnar en god öfversigt af romerska armeernas beskaffenhet, beståndsdelar och uppställning, uppgifver de romerska Herulernas ståndqvarter i Italien och gifver dem till kamrater Bataverna, liksom Ammianus. Från hvilken stam af Herulerna dessa krigsskaror utgingo, om från dem, som bodde vid Svarta Hafvet, eller från dem vid Östersjön, kan ej med bestämdhet sägas; dock talar sannolikheten mera för de förra, helst de, såsom Gotherna, stodo med Romarne mera i förbindelse.

4. *Herulerna under gothiskt och hunniskt välde.*

Då Hermanrik, den store gothkonungen, i medlet af 4:de seklet utsträckte sitt rike från Svarta Hafvet ända till Östersjön och Ural och utom de sarmatiska folken underkufvade de gothiska och många sveviska stammar, förlorade äfven Herulerna sin dittills bevarade oafhängighet. Väl nämner man uttryckligen blott underkuf-

---

*) Am. Marcell. XX. 1, 4; XXVII. 1, 8. Från Rhen skickades de till Euphrat mot Partherna XVI. 12; XXXI. 13. Det är sannolikt att äfven i slaget vid Hadrianopel Heruler stridt emot Gotherna.

**) Ed. L'abbé. Paris 1651. Herulerna ha der tillnamnet *seniores*, veteraner.

vandet af Herulerna vid asowska sjön, hvilka då Alarik såsom konung beherrskade, alldenstund Jorn. berättar, att de, trots deras snabbhet i krigiska rörelser och vighet i vapens handterande, likväl blifvit besegrade af de gothiska krigarne, som voro bättre beväpnade. (Jornand. de reb. Get. c. 23; Roderic. Toletan. I. 18). Samma öde, som Herulerna, träffade snart derefter Æstyerna vid Östersjön och de flesta folken i deras grannskap, hvaribland Rugierna och säkerligen äfven Herulerna vid Oder. Ja det synes till och med, att Hermanriks välde sträckt sig ända till Skandinavien (Jornand. l. c. Am. Marcell. XXXI. 3).

Det stora Gothrikets upplösning i följd af Hunnernas inbrytande i Europa, ändrade alla östliga folks tillstånd; nästan alla sarmatiska folk utbytte det gothiska väldet mot det hunniska oket. Äfven de flesta tyska folk, som ej kunde rädda sig undan den obesegrade fienden genom tidig flykt och utvandring, såsom Vestgotherna i de romerska provinserna, eller i vestligare belägna bergstrakter, kommo under de asiatiska eröfrarne; bland de första träffade detta öde Herulerna, derefter Östgotherna, Gepiderna, Vandalerna och sednare de flesta tyska folk.

Så länge Herulerna stodo under hunniskt välde, omtalas de icke. Blott litet erfar man om deras stamförvandter vid Östersjön, hvilka i följd af Hunnernas framskridande vandring mot vester blifvit med de gothiskt-vandaliskt-sveviska folken våldsamt trängda från sina boningsplatser. Det är detta stora vandringståg af germaniska folk från Östersjön och det inre Tyskland öfver Alperna, som den fruktansvärde Radegais *) anförde. Det var en blandning af gothiska, vandaliska, alaniska, sveviska och sarmatiska folk; Gepider, Heruler, Burgundioner, Sachsare, Vandaler, Alaner, Quader, Alemaner, Sarmater, Paunonier uppgifvas dervid serskildt. (Blott Hieronymus, ep. 91 p. 748 ad Ageruchiam de Monogamia nämner Herulerna.) En del gick uti Italien under (406);

*) Hos de flesta författare kallas han rex Gothorum, genere Scytha. N. Mareschalcus Turius in annal. Herulorum ac Vandalorum lib. II. [se Mascou, Gesch. d. Deutschen I. 346] förfar temligen godtyckligt, då han kallar Rhadagais Herulorum Vandalorumque regem: ty ingen källa betecknar honom så.

de öfriga öfversvämmade (407) Gallien och Spanien och satte sig efter grymma härjningar ned i de eröfrade länderna, såsom Burgunderna, Alanerna, Vandalerna och Sveverna. Heruler, Sachsare och Gepider synas hvarken hafva i stort antal utvandrat, eller drogo de sig efter det misslyckade tåget till Italien tillbaka till de qvarblifna i hemmet, der de underkastade sig hunniskt välde. Förenade med Hunnerna och Frankerna, kämpade de (456) i Gallien åter mot Romarne. (Sidon. Apollinar. VII. 236.)

När verldseröfraren Attila förde sina tallösa krigarskaror mot vestern öfver Rhen (451), voro visserligen äfven Heruler i hans här, ehuru desamma icke namneligen uppgifvas bland de folk, som på hunniska sidan fäktade mot Romare och Vestgother vid Chalons. Men då Syd-Herulernas grannar, Östgotherne och Gepiderne, och Nord-Herulernas grannar, Scirerne och Rugierne, nämnas såsom närvarande i Attilas här, så må ej betviflas, att äfven Herulerna på de katalauniska fälten stridt för det hunniska barbariet*). Genom Hunnernas vandring skjötos de flesta germaniska folks bostäder fram mot vester; detta visar sig tydligt vid Attilas död (453), då desamma åter stridde för sin oafhängighet. Syd-Herulerna funnos då ej mer vid asowska och svarta Hafvet, utan vid nedre Donau. I striderna på Pannoniens slättbygder kämpade Herulerna mot Attilas söner; och då den hunniska öfvermagten var bruten och de asiatiska eröfrarne blifvit återträngda till det nuvarande Ryssland, stredo de för egen oafhängighet emot Gother, Gepider, Alaner och Svever och voro lyckligare än sina grannar, Scirerna, hvilka, oaktadt hjelp af öst-romerske kejsaren och Sveverna, dukade under för de gothiska vapnen**).

Efter blodiga strider, i hvilka Constantinopels kejsare vanligen sände de svagare tyska folken hjelp mot de mägtigare och hvarigenom de tidigare vid Östersjön boende

---

*) Sidon. Apollinar. Panegyr. in Avitum Carmen VII. 319 sqq. Att Heruler stodo under Attilas befäl, synes af Jornand. de reb. Get. c. 50. — Blott Historia miscella p. 97 hos Muratori T. I. talar uttryckligen derom, att Heruli, Turcilingi sive Rugii etc. cum propriis regulis stått under Attilas välde.

**) Jornand. de reb. Get. 50. Prisc. Hist. in Corp. Scriptt. bist. Byz. P. I. ed. Bekker et Nieb. p. 160.

Rugierna och en del af Östersjö-Herulerna drogos till Donau, bjöds Gotherna ett sådant motstånd af Herulerna, Sveverna, Gepiderna, Scirerna och Rugierna, att det förra gothväldet öfver dessa folk aldrig mera kunde återställas. (Jorn. 50, 52—54. Procop. de bel. Goth. I. 1. Prisc. Excerpt. p. 44. A.)

5. *Herulerstammarne samtidigt med vest-romerska rikets fall.*

Hufvudskådeplatserna för de blodiga striderna mellan de gothiska folken voro Daciens och Pannoniens slätter, som Donau genomströmmar. Herulerna nämnas väl sällan i dessa strider, men desto oftare deras stamförvandter, Scirerna och Rugierna. De förra skulle, oaktadt den hjelp de erhöllo af Alanerna och Constantinopels kejsare, blifvit alldeles tillintetgjorda af Gotherna, om ej den ringa qvarlefvan under de rugiska furstarne Edico och Wulf funnit kraftigt skydd hos Svever, Gepider och synnerligen hos Rugierna. Deras förenade hjelp hade Scirerna att tacka, att de kunde ännu en tid i Pannonien motstå de gothiska vapnen (Jorn. de reb. Get. c. 54). Men då dessa blefvo dem för mycket öfvermägtiga, drogo de sig med Sveverna uppåt Donau till Inn och Lech, och i Svevernas och Alemanernas land besattes af dem de distrikter, som af ålder Bojerne innehaft. Snart sällade sig till dem äfven rugiska, heruliska och thüringska krigsskaror*), hvilka, förenade till ett folk, vid tiden för Vestroms fall (476), eller åtminstone före 5:te seklets slut, antogo namnet Bojovarer**).

Till bildandet af denna nya germanska folkstam och

*) Herulerna förstörde då i Rhetien staden Juvavia, nu Saltzburg. Eugippii vit. S. Severini c. 24.

**) Jorn. de reb. Get. c. 55 nämner då för första gången Bajobarerne: Regio — Svevorum ab Oriente Bajobaros habet. K. Mannert, Bojoariens älteste Bewohner, sid. 101, har först sökt bevisa det påståendet, att Bojoarierna uppstått genom en blandning af Heruler, Rugier och andra folk efter Odoachars fall. Manso, i Gesch. des Ostgoth. Reichs in Italien Beil. 6 s. 331 motsäger denna åsigt, emedan Bojoarierna redan förut skulle ha blifvit nämnda af Jornandes; efter den här gifna framställning är Mansos inkast vederlagdt.

till störtandet af det vesterländska kejsardömet bidrogo Herulerna väsendtligt. Efter Attilas stora vandringståg till Italien och Vandalerkungen Genseriks vilda plundring af verldsstaden Rom, uppehöll det vesterländska kejsardömet sin tillvaro endast genom tyska legotrupper, under germanska anförares befäl. I dessas händer låg i sjelfva verket regeringsmagten och på deras vilja berodde rikets fortvaro. Derföre kunde Svevern Riccimir i spetsen för tyska legotrupperna till- och afsätta kejsare; men äfven endast genom en så mägtig fältherre, som han, kunde Italien skyddas mot Germanernas infall och angrepp.

Då efter Riccimirs död (472) hans systerson, den burgundiske fursten Gundobald, utnämnde en kejsare, Glycerius, och denne icke kunde försvara sig mot den af grekiska hofvet utnämnde kejsaren Nepos, erhöllo, under den sednares regering, de båda generalerne, rugiern Odoaker (eller Odoachar) och Pannoniern Orestes, hvilka anförde de tyska och hunniska legotrupperna, allt inflytande, sedan Gundobald återvändt till Burgund. Blott der de besoldade med vapnens magt försvarade det kejserliga anseendet, bestod ännu kejsarens regering. Orestes, den ene fältherren, som anförde de sarmatiska och hunniska legotrupperna, bemägtigade sig regeringen och upphöjde sin ännu omyndige son Romulus på kejsartronen.

Så snart Odoaker erhållit underrättelse om denna Orestes' våldsbragd, uppträdde han såsom fiende mot honom. Redan sedan flera år *) hade han under sitt befäl i romersk tjenst legotrupper: Heruler, Scirer, Rugier och Turcilinger (Procop. de bello Goth. I. 1), hvilka redan hade gjort kejsar Majorianus under dess krig i Alperna väsendtliga tjenster mot de inbrytande Germanerna. Då Riccimir dött och Gundobald dragit sig tillbaka, stod Odoaker i spetsen för de germanska hjelptrupperna. Ehuru till börd en Rugier **) och nära förbunden med de sciri-

---

*) Eugyppii vita S. Severini c. 7.

**) Jornand. de successione regnor. Muratori I. 239. Odovacer, genere Rugus, Turcilingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus, Italiam invasit. De reb. Get. c. 54. Anonym. Valesian. kallar Odoakers fader Ædico. Det kan hvarken påstås eller nekas, huruvida han var densamme Edico, som enligt Prisc. histor. p. 146—149, 170—175, förekommer såsom At-

ska furstarne Edico och Wulf *), glömde han så mycket i sin nya ställning sin härkomst, att han förde blodiga krig för Rom mot sina stamförvandter, Rugierna vid Donau i nuvarande Österrike, och inskränkte deras framträngande uti Illyrien. Han var just ännu sysselsatt med detta krig, då han erfor kejsar Nepos' fördrifning af Orestes. Genast samlade han sina krigsskaror, hvaribland Herulerna voro de talrikaste, drog mot Pavia, der Orestes befann sig, stormade staden och nedgjorde sina motståndare; Romulus beröfvades den kejserliga purpurn och vestromerska kejsardömet störtades genom en anförare för heruliska krigarskaror **) (476). Odoaker, som de gamla författarne än kalla Scirernas konung, än Herulernas och Turcilingernas, än Rugiernas och Gothernas, kallade sig från denna tid (enligt sednare författare) konung af Italien ***). De under honom stående trupper, som voro af beslägtade stammar, ville han sammansmälta till ett folk med Italienarne; derföre tilldelade han dem tredjedelen af landet, såsom han hade lofvat †), till grundegendom och tog

---

tilas rådgifvare och gesandt. Äfven enligt Paul. Varnefr. de gest. Longob. I. 19 var Odoacher [så kallar han honom] en rugisk furste.

*) Anonymus a Valesio edit. Superveniente Odoacre cum gente Schyrorum, occidit Orestem.

**) Jorn. de reb. Get. c. 46: Non multum post [efter Romuli tronbestigning] *Odovacer, Turcilingorum rex*, habens secum *Scyros, Herulos*, diversarumque gentium auxiliarios, Italiam occupavit et Oreste interfecto Augustulum filium ejus exilii poena damnavit. Cap. 57 heter det: Sub regis *Turcilingorum et Rugorum* tyrannide. I Hist. Miscell. XV. 99, sannolikt efter Jornandes, Ennod. panegyr. c. 6. Marcellin. chronic. kallas han rex Gothorum; hos Isidor. chron. gothor. Rex Ostrogothorum. Roderic. Tolet. hist. ostrog. c. 2. Odoacer *Rex Herulorum et Thuringorum*. Den falskt Idatius tillskrifna i 8:de seklet förf. Chronicon i Hisp. illustr. IV. 203 talar om Odoagro rege et *Erolis* et vicinis gentibus, och efter Odoakers mord säger han: [Theodoricus] gentem et regnum *Herolorum* delevit.

***) Mascou, Gesch. d. Teutschen I. 498: men då Odoaker antagit kungatiteln, synes sådant ej blifvit grundadt på Italien, utan endast på de tyska folk, som upphöjt honom till deras chef. Jfr Manso Gesch. d. ostgoth. Reiches, s. 34. N. p. och Bil. IV. 517.

†) Procop. de bell. Goth. I. 1. uppgifver att de tyska legotrupperne redan af Orestes hade begärt tredjedelen af Italien

flera kloka förfoganden till det nya rikets befästande och lyckliggörande.

Så snart den nye konungen af Italien befästat sitt välde, sökte han hämnas på sina stamförvandter, Rugierna i Rugiland, deras nya hemvist i Österrike, på venstra Donaustranden. Med dem hade han, redan innan han kom till Italien, fört stamkrig. Med stor härsmagt, hvari äfven Heruler befunno sig, drog han till Donau mot den rugiske konungen Faba, den några äfven kalla Feletheus, besegrade och förde honom fången till Italien 487 (Paul. Varnefr. de gest. Long. I. 19). Krigets fortsättning och Rugilandets totala underkufvande, uppdrog Odoaker åt sin broder Vulf, som äfven kallas Onulf och Aonulf, sannolikt densamme, som i Malchi hist. ed. Becker et Niebuhr, Bonn 1829, p. 251 och 274, förekommer såsom General under kejsar Zeno och hos Photius Cod. 78. Denne beherrskade efter sin fader Edicos död Scirerne, hvilka, förträngda af Gotherna ur Pannonien, nedsatt sig vid Donau och Inn, der de gamle Bojerna bott, under Svevernas skydd, och lagt grunden till bajerska riket. Sedan Odoaker grundat sitt välde uti Italien, trädde de båda beslägtade herrskarne i nära förbindelse med hvarandra; sina gemensamma fiender, Rugierna, besegrade de med förenade stridskrafter; men detta krig uppväckte äfven deras förra fiender, Gotherna, till strid emot dem.

Då nemligen Vulf ytterligare öfverföll Rugierna med krig, flydde deras furste, Fabas broder, till Ostgotherna vid nedre Donau och bad dem om hjelp och skydd (Eugippii vita S. Severini, hos Pez. Scriptt. rer. Augst. I. 90). Då beherrskade Theodorik den store, Walamirs son, det ostgothiska folket; hans stora själ törstade efter eröfringar; för honom var tillfället välkommet att förnya striden med Gothernas gamla stamfiender, Scirerna och Herulerna. Den grekiske kejsaren, med hvilken han hittills ofta legat i strid, uppmuntrade honom till tåget emot Italien, i hopp att aflägsna den farliga grannen och att genom krig sysselsätta tvenne fiender i ett redan förlo-

---

till grundegendom. Hans vägran hade föranledt hans fall. Derpå fortfar han: *ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς Ὀδόακρος ὄνομα, ἐς τοὺς βασιλέως δορυφόρους τελῶν, οἷς αὐτὸς τότε ποιήσειν τα ἐπαγγελλόμενα ὡμολόγησεν, ἥνπερ αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταστήσωνται.*

radt land. Med hela sitt folk, med en del af Rugierna och Gepiderna, som han i förbigående besegrat, drog Theodorik (489) öfver juliska alperna och slog de Heruler, Scirer, Rugier, Turcilinger och Italienare, som Odoaker förde emot honom, vid Isonzo och Adige. Det oaktadt försvarade sig Odoaker, hufvudsakligen genom Herulernas tappra krigarskaror (se Anonym. Valesian.), under tre år i öfra Italiens fasta städer; genom underhandling och list blef slutligen Theodorik herre öfver hela landet och Odoaker Gothernas fånge; kort derpå ombragtes han (Procop. de bello Goth. I. 1; Jorn. de reb. Get. c. 57). Samma öde träffade hans son Thelane. Största delen af Odoakers krigare nedhöggos på Theodoriks befallning; de gothiska kämparne erhöllo deras egendomar. En del af Herulerna, Rugierna, Scirerna flydde under Odoakers bror Vulf till Donau, der redan Scirerna, såsom ofvan nämndes, under namnet Bojovarer hade stiftat ett rike; genom de flyktande spillrorna af Odoakers här erhöllo Bojovarerna en icke ringa tillökning; och det är ej osannolikt att Herulerna under Vulf ännu en gång kämpade med Östgotherna, dock utan synnerlig framgång.

Under det den grenens Heruler, som förut bott vid Svarta Hafvet, men sednare blifvit undanträngda af Hunnerna till Pannonien, i förening med Scirer, Rugier och Turcilinger, från romerska legotrupper blefvo italienska proprietärer, störtade vestromerska riket och lade grund till det bayerska rikets uppkomst vid Donau, uppträdde äfven Östersjö-Herulerna kraftigt i andra trakter. Med en flotta visade de sig plundrande på Galliens kust i Spanien (467), och då de här funno motstånd, härjade de Biscajas kustland. Härifrån vände de sig åter till Gallicien, härjade på det grymmaste flera länder och drogo sedan till södra Spanien, der underrättelserna om dessa sjeröfvartåg upphöra. (Idatii Chronic. An 1. III. Majoriani.)

6. *Skandinaviska Heruler under konung Rodulf.*

Om det var andra eller samma Östersjö-Herulerstammar, som stodo i vänskapligt förhållande till den vestgothiske konungen Eurik och den ostgothiske konungen Theodorik, och hvilka i krig med Danerna af dessa utdrefvos från sina bostäder, är svårt att utleta ur de yt-

terst korta notiserna. Men det är dock högst sannolikt, att de Heruler, om hvilka Sidonius (VIII. 9) nämner, att de stodo i förhållande med konung Eurik, äro samma stam, till hvilka Theodorik den store ställde det bref, hvari han återkallar i Herulernas minne de dem af Vestgotherne bevisade tjenster. (Cassiodor. Variar. lib. III. 3). Då dessa Heruler sättas i förbindelse med Varner och Thüringare, så voro deras hemvist utan tvifvel emellan Elbe och Oder, i nuvarande Mecklenburg, eller i Brandenburg.

Svårare är det att med de förenämnda bringa i sammanhang de Heruler, som ungefär vid samma tid af Danerna blifvit fördrifna ur Skandinavien, alldenstund underrättelserna om dem äro ännu torftigare. Enligt Jornandes' ord (de reb. Get. c. 3) måste man antaga att Danerna, ungefär vid den tid, då Odoaker regerade i Italien, fördrefvo de Heruler i Skandinavien, hvilka bodde i södra Sverige bredvid Guterna (Gauterne eller Juterne). Jfr Procop. de bell. Goth. II. 15. Då de skandinaviska Herulerna, liksom sednare Norrmännen, voro djerfva sjöröfvare och egde flera skepp (Idat. Chron. l. c.), så kunde de, trängda af sina fiendtliga skandinaviska grannar, lätt verkställa en utvandring öfver Östersjön *); äfven hade, såsom af nedanstående synes, Heruler, Varnernas grannar, redan förut nedsatt sig i grannskapet af Oderns utlopp. De ur Skandinavien under sin konung Rodulph utvandrade Herulerna förenade sig nu med sina bröder söder om Östersjön till ett folk och en här. Just som Syd-Herulerna efter Odoakers död och hans väldes upplösning genom Östgotherne afträdde från verldsbanan, höjde sig Nord-Herulerna mägtigt bland germanska nationerna. Men beklagligt är, att källorna öfver en så märkvärdig nation flyta blott ytterst sparsamt. Blott två författare, Procopius (de bell. Goth. II. 14, 15), och den i 8:de seklet lefvande Paul Varnefrid (de gest. long. I. 20) gifva oss underrättelser, men hvilka mera tala om det Heruliska rikets undergång, än om dess tillväxt och blomstring; och

---

*) Nilsson, Witt. Hist. o. Antiqu. Akad:s Handl. XVIII. 287, yttrar: "Att Erulerna skulle hafva utgått från Skandinavien, är en blott gissning, hvarom Procop. icke nämner ett enda ord." Jfr här ofvan sid. 45, noten. *Utg:s anm.*

de få orden hos Jornandes (a. st.) öfver Herulernas rike kunna blott förstås genom de tvenne nyssnämnda.

De slaviska folkens tåg mot öster till de gothiska och vandaliska folkens bostäder vid Veichsel och Oder, och andra oss obekanta orsaker, föranledde ett förnyadt vandringståg af nordiska folk från Östersjön till Donau; utom Thüringarna, Varnerna, Sachsarne, voro Longobarderna och Herulerna de mägtigaste bland dessa folk. De sistnämnda drogo uppför Oder och kommo, efter flera slaviska folks besegrande, till Ungerns slättbygder, hvilka Theiss genomströmmar, der före Östgothernas aftåg Gepiderna hade vistats. Här nedsatte de sig vid kejsar Anastasii tid (i slutet af 5:te eller början af 6:te seklet) och kallade landet efter sitt namn *Herolia* (Paul. Varnefr. l. c.); i söder och öster hade de till grannar den del af Gepiderna, som icke dragit till Italien med Ostgotherna; vester om dem, till en del i förra Rugiland, hade Longobarderna nedsatt sig.

Procopius skildrar dessa Herulers seder, hvilka ännu voro hedningar *), sålunda:

«På andra sidan Donau har folket sina bostäder; det dyrkar flera gudar, och anser äfven tillåtet att bringa dem menniskooffer. Äfven har det inrättningar och seder, som afvika från de flesta andra folks. Hos Herulerna dödas de gamla och de sjuka. Då någon blifvit gammal eller sjuk tvingas han att anmoda sina anförvandter att med första befria honom från jordlifvets vedermödor. De lägga honom då ofvanpå ett hopstapladt stort bål och skicka till honom en med dolk väpnad Heruler, likväl icke någon som med honom är i skyldskap; ty man anser det för skändligt, att dråpet verkställes af en anhörig. Då den som dödat deras anförvandt återkommit, nedbrännes genast all veden derigenom, att fak-

*) De bell. Goth. II. 15 säges om Skandinaviens invånare och alltså äfven om Herulerna derstädes i afseende på religionen: De dyrka många gudar och demoner, i himlen och i luften, på jorden och i hafvet, dessutom äfven andra andar i källor och floder. De offra beständigt; det förnämsta offret ansågo de vara den första fången, som de togo i hvarje slagtning. Denne offra de åt krigsguden, som de anse förnämst af gudarne. Men de offra honom ej genom ett enkelt afdagatagande, utan genom långsam pina.

lor kastas in i bålet. Sedan lågan satt sig, samlas benen och jordas genast. Efterlemnar den döde en hustru, så måste hon, för att ej utsätta sig för folkets förakt och anförvandters uppsägning, efter någon tids förlopp genom repet sluta sitt lif vid mannens grift. Så bjuder deras begrepp om pligt och ära.»

Hvad vidare samme Procopius berättar om Herulernas laster, det är, såsom sammanhanget visar, mindre att hänföra till hela folket, än till de råa, i östromersk tjenst ingångna heruliska krigarskarorna. Dryckenskap, vildt stridsraseri, roflystnad och trotsigt öfvermod må väl på alla tider ha varit utmärkande drag hos hela folket; men hvad som uppgifves om deras sedeslöshet, trolöshet och de hos dem vanliga onaturliga laster *), motsäger så mycket alla underrättelser, som andra skriftställare lemna om kyskheten hos den vandaliska och gothiska stammens folk **), till hvilka äfven Herulerna hörde, att denna förklenliga skildring endast måste förstås om enskilda heruliska krigarskaror, som så väl sökte öfverträffa den förderfvade romaren i lastbarhet, som de i vapenleken honom besegrat ***).

Att Herulerna, såsom alla gothiska stammar, regerades af konungar, derom hafva författarne blott en röst; äfven Procopius uppgifver detta, ehuru med den anmärkning, att det kungliga anseendet varit högst ringa, alldenstund konungen i det yttre föga utmärktes från de fria Herulerna; enhvar umgicks med honom som med sin like, åt med honom samt till och med afhöll sig icke från att förolämpa honom (Procop. l. c.). Liksom för Vestgotherna var ej heller för Herulerna kungamord fremmande: utan all annan orsak, än att få en ny konung. Att en mäg-

---

*) Procop. de bello Goth. c. 14. in fin. — *Εἰσὶν ἄπιστοι καὶ πλεονεξίᾳ ἐχόμενοι, βιάζεσθαι τοὺς πέλας ἐν σπουδῇ ἔχουσιν, οὐ φέροντος αὐτοῖς αἰσχύνην τοῦ ἔργου· καὶ μίξεις οὐχ ὁσίας τελοῦσιν, ἄλλας τε καὶ ἀνδρῶν καὶ ὄνων, καὶ εἰσι πονηρότατοι ἀνθρώπων ἁπάντων καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολούμενοι.*

**) Salvian. Episcop. Massil. de gubernatione dei lib. VII på flera ställen.

***) Ammian. Marcellin. XXXI. 9. berättar dylikt, som Procopius, om Taifalerna, en gothisk stam, som likaledes voro råa soldathopar i romersk krigstjenst.

tig adel hos Herulerna underhöll detta öfvermod, blir sannolikt af vissa uppgifter. Adeln hade vid konungavalet största andelen, men synes dock, liksom förhållandet var hos Östgother, Burgunder, Vandaler, endast kunnat välja inom vissa slägter. Sjelfva folket hade, såsom alltjemt sysselsatt med krig, en helt krigisk författning. I krig befallde konungen oinskränkt; enskilda anförare befallde öfver sina underlydande; den stora massan af folket var att anse såsom anförarnes tjenare, hvilka blott då, när de i striden, der de måste kämpa utan sköld och utan alla skyddsvapen, hade utmärkt sig genom tapperhet, erhöllo friheten och då äfven ansågos värdiga att genom skölden skydda sina kroppar i striden (Procop. de bell. Pers. II. 25).

Sedan Herulerna gjort alla grannfolk, hvaraf bestämdt Gepider och Longobarder anföras, sig skattskyldiga, herrskade deras konung Rodulf*), som hade fört dem från Skandinavien till Theiss och Donau, tre år i frid och ro öfver sitt folk. Men denna overksamhet var den krigiska nationen förhatlig; den omfattade med glädje tillfället till ny strid med Longobarderna och tvang deras konung att afslå alla fredsförslag.

Sedan Longobarderna under sin konung Tatos regering hade lemnat Rugiland, togo de bostad på Ungerns slätter bredvid Herulerna. De voro der i tre år, hvarefter ett krig uppstod mellan Tato och Herulerkonungen Rodulf, hvilket upphäfde de fredliga förhållanderna och förbindelserna mellan de begge grannfolken och blef ganska förderfligt för Herulerna. Konung Rodulfs broder hade nemligen, för att befästa freden emellan Herulerna och Longobarderna, såsom sändebud kommit till Tato. Då han med sitt talrika följe återvände hem, gick han förbi Tatos dotters, Rumetrudas, gemak. Då hon såg de många

*) Denne Rodulf återfinnes hos Johannes Magnus VIII. 31, likasom flera Heruliska namn, t. ex. Svartman VIII. 28, Vulf o. s. v. Den Håtin, hos hvilka Herulerna begärde konung, var sannolikt Asa-Oden, som några år förut invandrat i Skandinavien, och Svartman och Rodulf voro troligen Odins företrädare såsom Herulerkungar utom Skandinavien, ehuru Joh. Magnus, som ej hade kännedom om annat än Håtins förfäder i allmänhet, hänfört flera af dem till Sverige. *Utg:s anm.*

krigarne och frågade, hvem som hade en så stor svit, svarades, att Herulerkungen Rodulfs broder återvände från sin beskickning hos hennes fader. Prinsessan, önskande se den förnäme Herulern, inbjöd honom på en bägare vin hos sig. Han antog. Men huru fann hon sig bedragen i sin väntan, då hon i st. f. en majestätisk krigare betraktade en man af ganska oansenlig gestalt. Hon kunde icke allenast icke i sina åtbörder dölja sitt förakt, utan framlade det i hånliga ord. Herulern, vredgad, öfverbjöd henne. Den skymfade kungadottern, sinnande på hastig hämnd, sökte nu med goda ord lugna och till längre qvarvaro öfvertala den uppbragte. Herulern, troende att från början ett missförstånd egt rum, eller att han varit för häftig, villfor ändtligen denna begäran och gaf henne så tillfälle att grymt hämnas. Vid ett öfverenskommet tecken blef han lönligt mördad af Rumetrudas tjenare. Rudolf såg häri ett fredsbrott, och efter hans folks seder och bruk ålåg honom pligten att på den longobardiska kungafamiljen taga blodhämd för sin mördade broder.

För Procop. var denna Varnefrids berättelse om krigsorsaken obekant; han uppgifver, att Herulerna, uppbragta öfver sin konungs veklighet och overksamhet, utan all orsak drifvit denne till krig mot Longobarderna. Dessa hade sändt bud på bud till Herulerna, till och med bjudit högre tribut, för att afvända kriget; men intet förmådde omstämma Herulerna.

Förlitande på sina större stridskrafter, bjödo Herulerna strid på Ungerns slätter. Konung Rodulf var så viss om segern, att han ej en gång sjelf drog ut i striden, utan stannade i lägret vid brädspelet. Ty Herulerna voro genom föregående krig mycket öfvade i vapen och hade genom de nederlag, som de åbragt flera folk, vunnit lika stort rykte som fattat tanka om sin okuflighet. Under det Rodulf satt sorglös i lägret, lät han en Heruler från ett högt träd berätta om stridens gång, hotande densamme med döden, om han förkunnade att den heruliska slagtordningen gåfve vika. Först då Herulernas flykt blef allmän och de dem förföljande Longobarderna voro mycket nära lägret, förnam Rodulf, af Herulerns verop i trädet, de sinas nederlag. Detta var så mycket blodigare, ju mindre man tänkt på möjligheten deraf. Heru-

lerna, glömske af sin forna tapperhet och dödsförakt, kastade sig i så oordnad flykt, att en del löpte emot fienden och de flesta föllo för svärdet. Äfven Rodulf skall ett lika öde ha träffat. I lägret gjordes ett oerhördt byte; äfven kungsfanan och Rodulfs hjelm grepos.

Om ock den uppgift af longobardiske häfdatecknaren förtjenar trovärdighet, att Longobarderna efter sin seger öfver Herulerna blefvo mycket rikare och mägtigare och ökade sin här från de folk, de besegrat, samt således äfven upptogo Heruler i sin här: så är dock hans uppgift, att efter detta nederlag Herulerfolket så försjunkit, att det vidare ej haft någon konung, origtig; äfven bör den berättelsen, som han liksom Procop. lemnar om Rodulfs död genom Longobarderna, mycket betviflas. Varnefrid lefde för mycket skiljd från händelsen och upptog till en del sitt folks poetiska alster vid författandet af sin longobardiska historia; greken Procop. lefde väl temligen nära förevarande tid, men det var honom svårt att erhålla fullt noggranna underrättelser om de tyska folken och deras förhållanden. Deraf förklaras, huru begge orätt uppgifva Rodulfs död vid Herulernas nederlag i Ungern. Men det må ej betviflas, att Herulerkonungen genom flykten räddade sitt lif, under det så väl Longobarderna, som ock spillrorna af Herulerhären, trodde att han omkommit; och Jornandes *) menar visserligen ingen annan än honom, då han säger, att Herulerkonungen Rodulf, som blifvit fördrifven af Danerna, öfvergifvit sitt folk (efter den olyckliga striden mot Longobarderna) och flytt till Östgothakungen Theodorik, af hvilken han blifvit väl emottagen.

Äfven synes det, som Rodulf vore densamme Herulerkung, till hvilken Theodorik förut sändt bref och som han uppmanat till gemensamt motstånd mot Frankerkungen Klodvigs eröfringar. Detta skedde mot slutet af

---

*) De reb. Get. c. 3. Quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui *contemto proprio regno, ad Theodorici Gothorum regis gremium convolavit*, et ut desiderabat, invenit. Roder. Tolet. I. 8. omskrifver Jornandes text: Quibus postea Rodolphus rex fuit, qui audita virtute regis Theodorici, contemto proprio regno, ejus militiæ se dedit. — Hos Joh. Magnus VIII. 31. finnes samma berättelse om Rodulfs besök hos Theodorik. *Utg:s anm.*

5:te seklet. Då voro Herulerna ännu Varnernas och Thüringarnes grannar, alltså ännu boende mellan Elbe och Oder i nuvarande Brandenburg, der deras namn länge fortlefde. Det heruliska rikets vid Theiss i Ungern upplösning faller icke öfver 6:te seklets andra decennium, helst det egde rum ännu under kejsar Anastasii regering *).

7. *Herulerna, till en del hos Gepiderna, till en del kejsarens bundsförvandter.*

Endast Procop. berättar Herulernas följande öden efter nederlaget genom Longobarderne. Hela det ännu öfriga folket vandrade med qvinnor och barn utmed norra stranden af Donau först till det land, der förut Rugierna, som med Östgotherna dragit till Italien, hade bott. Men då den obebyggda jorden ej närde dem och icke heller erbjöd nog bete för deras hjordar, så fortsatte de sin vandring vidare till Gepiderna, hvilka i början upptogo de om skydd anropande såsom grannar och bundsförvandter, men snart på det fiendtligaste förföljde dem, röfvande eller misshandlande Herulernas hustrur, bortdrefvo deras hjordar, stulo deras egendom och slutligen utan skäl öfverföllo dem med krig. De svårt betryckta tvungos att sätta öfver Donau och bedja kejsar Anastasius att anvisa sig bostäder på Donaus högra strand i Thracien. Kejsaren villfor deras bön och mottog dem väl. Dock varade icke länge friden, då Herulerna ej kunde afstå från plundringar i de öst-romerska grannländerna. Derföre sände Anastasius en här mot dem, hvilken dödade en stor del af Herulerna och hade kunnat förgöra dem alla. Men då de lofvade, att såsom hjelp- och förbundstrupper strida för kejsaren, så upptogs det ännu öfriga stridbara manskapet i romerska armeen. Men då Procop. tillägger, att de det oaktadt hvarken voro Romarnes bundsförvandter, eller att dessa något nyttjade dem, så motsäger han sig sjelf i sin berättelses fortgång, alldenstund han ej sällan om-

---

*) Enligt Geijer, Svea Rikes Häfder sid. 85, inträffade Herulerrikets upplösning 521 e. Chr. Men då kejsar Anastasius dog redan 518, så måste slaget hafva stått före detta år, sannolikt redan före 510. (Geijer rättar sjelf sid. 606 sin uppgift till år 494. *Utg:s anm.*)

nämner de stora tjenster, som af Herulerna gjordes Romarne. Sålunda måste dessa ord endast hänföras till kejsar Anastasii regering.

Men icke alla Heruler hade nedsatt sig på romersk jord. En del af hären med dess förnämsta anförare, hvaraf flera härstammade af kunglig slägt, föredrogo frihet och oafhängighet framför fremmande krigstjenst och rik fångenskap. De voro, oaktadt det stora afståndet från Skandinavien, deras hem *), der sannolikt äfven många af deras landsmän qvarblifvit, beslutna att dit återvända. Äfven måtte de hafva erhållit underrättelse, att deras förra dervarande fiender, Danerna, lemnat landet och nedsatt sig på Jutland och på de närgränsande öarna. Från Donau till medlersta Oder slogo sig de tappra krigarne igenom flera slaviska folk; derpå, sannolikt i nuvarande Brandenburg, kommo de genom en alldeles obebodd landssträcka till Varnerna i nuvarande Mecklenburg, och derifrån till Danerna på halfön Jutland eller Danmark. Om, såsom Procop. uppgifver, Herulerna alldeles ostörda af de dem förut så fiendtliga Danerna genomdrogo landet, måste betviflas; men åtminstone måste de hafva gått segrande ur striden, då de slutligen äfven hade fartyg, för att från Danerna sätta öfver hafvet till Skandinavien (Procop. kallar det Thule), der de på södra udden nedsatte sig bredvid Gauter eller Juter **). På den tiden skola utom Herulerna ännu tolf folkslag hafva bebott Skandinavien.

Då Justinianus blifvit kejsare (527), anvisade han de i grekiska riket upptagne Herulerna goda länderier i Dacien i grannskapet af staden Singedunum (nuvarande Belgrad) i Pannonia secunda (Procop. d. b. Goth. II. 14; III. 33; Menandri hist. ed. Becker & Niebuhr p. 285) och gaf dem dessutom årlig betalning, på det de skulle vara kejserliga bundsförvandter (foederati) eller hjelptrupper och låta sig användas i alla kejsarens krig, samt antaga christendomen (Proc. II. 14; Evagr. hist. eccl. IV. 20; Theo-

---

*) Jfr sid. 45; noten.

**) Hugo Grotius har, att döma af hans latinska öfversättning af Procop., begagnat en mindre korrekt text af denne författare, än vi nu ega i Bonn-upplagan; derföre har han här icke en gång Gauternas namn; ty i st. f. *Γαυτοι (Gauti)* läser han *γ'αὐτοι (ipsi)*.

phan. Chron. p. 149). Oaktadt de från denna tid tillvandes ett mildare lefnadssätt och trädde i mångfaldig beröring med Greker och Östromare, voro dock deras gamla seder och bruk ej lätta att rubba. Deras trohet var ganska opålitlig; roflystnaden syntes dem medfödd: ja de höllo den ej ens för något skamligt. Enligt Procop., som dock blott synes afse de råa soldathoparne, voro Herulerne genom sin lastbarhet och råhet de mest förtappade af dåvarande folk.

Dessa Heruler vid Singedunum, som stodo i förbund med kejsaren och i talrika skaror kämpade i de vandaliska, gothiska och persiska krigen, hade ännu en egen konung, som Proc. kallar Ochon. (I Hist. Miscella p. 104 hos Maratori T. I. heter han Gethes och enligt en annan läsart Grethes. Albertus Stadensis följer i sin kronik tydligen Hist. Miscell.) Men det öfvermodiga folket dödade sin konung, och detta utan all annan orsak, än att det ville vara utan kunglig regering; ehuru en konung hos Herulerne i det yttre föga skilde sig från de öfriga frie och hade så godt som intet företräde. Straxt efter mordet ångrade de gerningen; de insågo, att de i sin råhet och tygellöshet ej kunde lefva utan en konung eller en högste domare, som kunde slita allas tvister; derföre beslöto de efter många rådslag att skaffa sig ett nytt öfverhufvud ur sin gamla kungliga slägt från Thule eller Skandinavien (Proc. d. b. Goth. II. 14).

Detta val bevisar ej blott, att Herulerna vid Singedunum, oaktadt det stora afståndet, beständigt stodo i förbindelse med sina bröder i Skandinavien, utan äfven, att folkets egentliga stamsäte är der att söka (?). Sedan Herulerna i Dacien fattat det beslut att ur sin gamla kungaslägt i Skandinavien välja sig en konung, ditsände de några af sina store (anförare). Då sändebuden ankommo till Thule, funno de der ännu flera af den kungliga ätten. De valde derur den, som mest behagade dem, och återvände med honom. Men denne afled under vägen i Danernas land *). Då återvände sändebuden till Skan-

*) Proc. d. b. Goth. II. 15 ed. Niebuhr p. 209 *ἐν Δανοῖς* enligt Vaticanska handskr.; läsarten *ἐγγὺς* (nära resans mål) synes mindre god.

dinavien och valde en annan kungaättling vid namn Todat (Todatius) *). Tillika medtogo de hans bror Aord **) och en svit af 200 heruliska ynglingar ***) från Skandinavien. Under dröjsmålet föllo antingen Herulerna i Dacien på andra tankar, helst de förutsågo att kejsaren skulle illa upptaga om de honom oåtspord valde sig en konung, eller bringade ett parti af de store, som varit missnöjda med förra beslutet, saken derhän, att man, utan afvaktande af sändebudens återkomst, skickade bud till kejsaren, med bön till honom såsom deras öfverherre, att gifva dem en honom behaglig konung. Justinianus sände dem då genast herulern Svartual, som redan länge vistats i Constantinopel. Sannolikt var han en af anförarne för de heruliska krigsskaror i romersk tjenst, hvaraf alltid några tusende användes till att bevaka hufvudstadens oroliga befolkning. I början mottogo Herulerna med glädje Svartual och lemnade honom hos dem öflig hörsamhet.

Men ej långt derefter kom den underrättelsen, att sändebuden nalkades med en konung. Svartual befalde, att man skulle draga ut att döda honom, och Herulerna visade sig beredvilliga dertill. Då man ännu var på en dagsresas afstånd från hvarandra, öfverlöpte under natten alla Herulerna till den från Skandinavien kommande. Svartual, öfvergifven af alla, flydde ensam åter till Constantinopel. Men då kejsaren i spetsen för en här ville åter insätta honom i väldet, affölle Herulerna, fruktande kejsarens öfvermagt, från förbundet med byzantinska riket, och slöto sig till sina tyska grannar, Gepiderna, som då förde krig med kejsaren och Longobarderna (Proc. II. 15; III. 33). Svartual blef i stället öfveranförare för trupperna i hufvudstaden och sednare äfven i kriget mot Ge-

---

*) Den vanliga läsarten *Τοδάσιον* måste enligt den, som Vaticanska handskr. gifver [*Δατιον*], ändras till *Τοδατιον*; det är det hos Gotherna förekommande namnet Theodat.

**) Förevarande berättelse återfinnes hos Joh. Magnus VIII. 32—35. Den först utnämnde konungen, som dog under vägen, kallas der Ulf, Håtins broder. De återvändande Herulerna fingo då Håtins son, som kallas dels äfven Håtin [VIII. 35], dels Datin [VIII. 35]. Den medföljande brodern Aord kallas hos Joh. Magnus Tord. *Utg:s anm.*

***) Erinrar om Ynglingaätten? *Utg:s anm.*

piderna använd i spetsen för heruliska skarerna*). Men att ännu alltid en del af Herulerna på romerska området blef i kejserligt förbund, höre vi af samme Procop. (III. 33, 34). Dessa Heruler behöllo i nejden af Singedunum i Dacien sitt hemvist, och oroade genom sina beständiga plundringståg till Illyrien och Thracien icke litet sina bundsförvandter. Om de hade Svartual till konung, kan ej afgöras. Sednare styrde dem den tappre Philemuth (Proc. III. 39). Men af deras stridbara manskap införlifvades flera skaror med kejserliga hären, hvilka väl erhöllo hög aflöning, men också lemnade kejsaren de vigtigaste tjenster (se nedan).

Då ett häftigt krig hotade att utbryta mellan Gepiderna och Longobarderna, och de sednare erhöllo hjelptrupper från kejsaren, då hade man det egna skådespelet att se Heruler kämpa mot Heruler; ty 1500 Heruler, under Philemuth, stridde i byzantinska hären mot 3000 Heruler på Gepidernas sida. Dessa blefvo af den romerska hären oförmodadt öfverfallne och, efter en hårdnackad strid, till stor del nedgjorda; äfven deras anförare Aord, konung Todats broder, blef på platsen. Det oaktadt gåfvo Herulerna jemte Gepiderna, som under tiden slutit fred med Longobarderna, de kejserliga generalerna ej litet att skaffa, då Illyrien beständigt hemsöktes af deras plundringståg (Proc. III. 34; Jornand. de successione regnorum p. 240 hos Muratori T. I).

8. De heruliska krigarskarorna i kejserlig tjenst vid Justiniani tid.

Ehuru Herulerna ännu före medlet af 6:te seklet såsom folk försvinna ur historien (Herulerna i Skandinavien omtalas efter Procopii tid ej vidare, och de Heruler, som hade förenat sig med Gepiderna, försmälte så med dessa, att redan någon tid före det gepidiska rikets undergång genom Longobarderna (565) de ej mera nämnas), och

---

*) Proc. IV. 25. p. 593 i Bonn-uppl. är orätt läsarten *Σουαρτούας* upptagen i texten. Höschel har den rigtigare *Σουαρτούαλ*. Ändelsen *ual* är i tyska och heruliska namn ej sällsynt och är likbetydande med *wald* [herrskare]. Joh. Magnus VIII. 35 kallar honom Svartman. *Utg:s anm.*

ehuru blott den minsta delen af folket hade nedsatt sig i byzantinska riket, så nämnas dock vid den kejserliga hären ännu Herulerna under deras egna stam-anförare; och liksom redan förut deras tappra vapen i vandaliska och persiska kriget gjorde kejsaren stora tjenster, så voro de honom äfven till stort gagn vid det östgothiska rikets förstöring och vid besegrandet af Alemannerna och Frankerna, som hade infallit i Italien.

Om Herulernas närvaro i Justiniani Perserkrig hafva vi väl hos Procop. bestämda underrättelser, dock endast ganska korta och fragmentariska, så att icke mycket kan sägas om deras deltagande och deras bragder i Asien. Redan vid Belisars första fälttåg mot Perserna voro Heruler med, hvilka den krigserfarne, kloke Pharas anförde; i slaget vid Dara (530) ställdes densamme med 300 landsmän på ena flygeln vid kavalleriet bland förtrupperna (de bello Pers. I. 13). När han några dagar derefter af Belisar fick sig samma plats anvisad, då man stod i begrepp att lemna en slagtning under Daras murar, trodde Heruleranföraren sig ej kunna utföra något vigtigt på denna plats. Han bad derföre öfverfältherren förlägga honom bakom en kulle i bakhåll: då Perserna framträngt i striden, ville han falla dem i ryggen. Belisar gillade planen; och just denna omständighet afgjorde striden till Östromarnes fördel. Ty redan hade Perserna bringat Grekernas venstra flygel att vika och framträngde segerrika, då de 300 Herulerna, med Pharas i spetsen och med dem 600 massagetiska ryttare frambröto ur bakhållet, föllo Perserna i ryggen och anställde bland dem ett stort blodbad. Detta afgjorde Grekernas seger.

Då Belisar från persiska kriget återkallades till Constantinopel för att bekriga Vandalerna i Afrika, tog han med sig Pharas, hvars tapperhet och insigt gjort honom så goda tjenster. Det är högst sannolikt, att Pharas och hans trupp äfven gjorde motstånd i hufvudstaden, då det under namnet Nika bekanta upproret till Justiniani förtande utbröt. Kejsaren räddades endast genom Belisars och generalen Mundus' klokhet, hvilken sednare då tillfälligtvis med en hop Heruler hade anländt till hufvudstaden. Hufvudsakligen hans bistånd hade man att tacka

för undertryckandet af det fruktansvärda upploppet, som kostade 3000 menniskor lifvet.

Belisar tog dock ej alla Heruler, som han i persiska kriget hade i sin här, med sig till Afrika; ett antal deraf, hufvudsakligen ryttare, stannade qvar.

Då Belisar efter det vandaliska rikets i Afrika förstöring och den östgothiske konung Vitiges' bekrigande för andra gången sändes till Persien (542), befunnos åter Heruler i hans här, hvilka sammanställdes med Gother och Vandaler. Hans efterföljare Narses upptog en stor hop Heruler i hären, hvilka stamanförarne Philemuth och Berus*) anförde. Desse stridde, efter sitt folks gamla vana, såsom lätta trupper alldeles obetäckta, utan alla skyddsvapen; derföre ledo de ock vid Narses' nederlag mest, då de helt och hållet lemnades till pris åt Persernas hugg och pilar.

Ännu sednare förekommer en Heruleranförare, Uligag**), vid den kejserliga hären i öster. Han sändes af Justinianus mot Abasgerne, ett vid Caucasus boende, med Perserna förbundet folk, besegrade dem och stridde sedan med de kejserliga trupperne vid Phasis i Colchis mot Perserna.

Af större betydelse än i persiska krigen voro de heruliska hjelptrupperna i det vandaliska kriget, der förenämnde Pharas åter möter oss. Ehuru han blott anförde 400 Heruler (Proc. de bel. Vandal. l. 11), utförde han med dessa vigtiga saker. Ty liksom anföraren utmärkte alla lika ordningskärlek och mångbepröfvad tapperhet; dervid ådagalade de, alldeles emot sitt folks bruk, hvilket trolöshet och dryckenskap vidlådde såsom vanliga laster, en orubblig trohet och voro af föredömlig måttlighet (a. st. II. 4). Derföre uppdrog Belisar åt denna trupp, som kallades utvalda soldater, den vigtigaste förrättning, af hvars sorgfälliga utförande krigets hastiga och lyckliga slut, liksom ock vandaliska rikets förstöring berodde. Ge-

---

*) Namnet erinrar om svenska Ynglingakonungen Alfs gemål, Bera, och om vårt Bero, Björn. *Utg:s anm.*

**) Procop. de bel. Goth. IV. 9, 13. Sednare nämner honom äfven Agathias Hist. lib. III. 6. p. 146 ed. Niebuhr. Han kallar honom Uligang (Οὐλίγαγγος). Namnet erinrar om Gånge Rolf? *Utg:s anm.*

limer, Vandalernas konung, hade, sedan han af Belisar besegrats, flytt till ett ointagligt bergfäste. Att innesluta och från all tillförsel afstänga denna, uppdrogs åt Herulerna, och utfördes af dem så omsorgsfullt, att efter en flera månaders spärrning den förskräckligaste hungersnöd utbröt hos de belägrade (531). En stormning, som Pharas företog, för att påskynda fästets intagning, misslyckades för det branta lägets skull, hvarigenom hvarje anfall lätt kunde afslås. Pharas förlorade af de sina, hvilka, såsom det synes, icke efter sitt folks vana, utan på romerskt sätt voro väl beväpnade, 110 man. Med tålamod återgick han till belägringen, som lofvade en långsam, men dock säker utgång.

Då han hörde, att de belägrade ledo svår hunger, skref han till Gelimer ett bref: «Jag är väl blott en barbar samt en i skrift och tal och vetenskap okunnig man; dock skrifver jag till dig hvad jag som menniska, slutande af sakernas väsende, kan veta. Hvadan kommer det, min värdo Gelimer, att du störtat ej blott dig sjelf, utan ock allt ditt folk i förderfvet, för att icke råka i fremmande tjenst? Ty, som jag tror, gör du dig en heder af friheten och menar att den förtjenar att man för dess skull underkastar sig hvarje vedermöda; hvarvid du icke betänker, att du varder en slaf hos Maurerna, till hvilka du i lyckligaste fall sätter ditt hopp. Skulle det icke bättre vara, att hos Romarne tjena i armod, än herrska i Pappua (fästet) och hos Maurerna? Men dig synes det vara öfvermåttet af smälek att stå under samma furste med Belisar. Afvänd dessa tankar, käre Gelimer! *Äro icke äfven vi* (Heruleranförare) *af förnäm börd och berömma oss dock nu af att tjena kejsaren?* Som man säger, vill kejsar Justinianus upptaga dig i senaten, bekläda dig med patriciatets högsta heder, begåfva dig med de bästa gods och mycket penningar, och Belisar vill taga det på sig och gå i god för att detta allt så skall vara. Du kan med jemnmod draga alla missöden, om du betänker, att det gifves intet som icke menniskan måste lida. Men om din olycka skulle kunna mildras genom något godt, skulle du icke gerna bjuda händerna dertill? Måste vi icke tro, att Lyckans blidhet och ogunst är bestämd efter samma öde? Annat än detta tro icke en gång

de, som icke mycket förstånd hafva. Då du nu är störtad i så stor fara, så synes dig felas öfverläggning; ty nedslagenheten verkar ofta obeslutsamhet. Om du mägtar rätt betänka dig och icke allt för svårt anse lyckans skifte, så varder du snart det bästa väljande, dermed du ock befriar dig från det stundande eländet.»

Sedan Gelimer under många tårar läst detta, svarade han: «För ditt råd tackar jag dig. Men att underkasta mig en fiende, som tillfogat mig orätt, finner jag olidligt. Om Gud det tillstadde, skulle jag väl heldre hämnas på honom; då han, utan att af mig hvarken i gerning eller ord vara förorättad, utan all rättmätig orsak öfverfallit mig med krig och bragt mig i detta läge. Det är sannt att menniskan, äfven då hon såsom jag är konung, erfar mycket, som platt är emot hennes vilja. Jag förmår icke vidare att skrifva; det närvarande tillståndet betager mig tankarna. Lef väl, min bäste Pharas, och skicka mig, hvad jag nu behöfver, en zitra, ett bröd och en svamp.»

Då Pharas icke förstod de sista ordens mening, så förklarade dem brefbäraren: Gelimer begärde ett bröd, emedan han sedan Pappuas inneslutande ej sett eller smakat något sådant och nu hade det högsta begär derefter; en svamp för att tvätta det ena ögat, som vore svullet och fullt af var; en zitra, för att uttrycka sin klagan i en sång, som han sammansatt öfver sin olycka, vid tonerna af strängaspelet, som han väl visste att handtera.

Pharas villfor den olyckliges bön. Men derpå, hörsammande sin pligt, fortsatte han belägringen ännu omsorgsfullare och nöden tvang Gelimer att följa Pharas råd, under Belisars borgen. Så hade Pharas utfört Belisars triumf, Gelimers fängslande (534).

Det nämnes ej huru Pharas belönades. De under honom stående Herulerna, som voro Arianer, deltogo i det myteri och de uppträden, som sednare utbröto i Nord-Afrika i anledning af Arianernas förföljelse; de fingo derföre mestadels ett olyckligt slut, ehuru de före striden, som upprorsmännen lemnade de kejserliga trupperna, affällo från de förre (537). Herulerna voro dessutom äfven derföre uppbragta på kejsaren, att de Vandalers gods,

hvilkas hustrur och döttrar de äktat, icke tillföllo dem, utan anslogos till statsinkomst.

Ännu mera betydande, än i de persiska och vandaliska krigen, uppträda Herulerna såsom kejserliga hjelptrupper i Italien mot Östgotherna, Frankerna och Alemannerna. Äfven måste de der ha närvarit i vida större antal. Väl talas, då först dessa hjelptrupper, som Narses förde till Italien, nämnas, blott om 2000 Heruler under sina egna stamanförare Visandus (Hugo Grotius har Visigandus), Alneth och Phanotheus (Proc. d. b. Goth. II. 13); dock visar förloppet af berättelsen hos Procop., samt Agathias uppgift, att vida större skaror sednare tillkommit.

Om de nämnda anförarnes bragder erfar man ej mycket. Då Narses återkallades till Constantinopel, blefvo de Heruler, som han fört till Italien, icke längre der, ehuru Belisar ville ganska väl betala deras krigstjenst. De begåfvo sig först till Ligurien, der de till den gothiska hären under Viaja sålde de slafvar och kreatur, som blifvit deras byte i kriget, och mot stora summor, som Östgothakungen Vitiges gaf dem, högtidligt utfästade sig att aldrig mer strida mot Gotherna. Så erhöllo de fritt genomtåg till Venetianska området, der en plötslig ånger öfverföll dem för affallet från kejsaren. De lemnade här Visandus qvar med en del af hären; de öfriga under Alueth gingo till Constantinopel för att ånyo erbjuda kejsaren sin tjenst. Visandus stridde olyckligt under generalen Vitalius på venetianska området mot ostgothiske konungen Ildebald vid staden Tarvisius; han och en mängd Heruler föllo (540).

Då Narses 551 med en stor här drog i fält mot den östgothiske konungen Totilas, som hade intagit ej blott hela Italien, utan äfven Sicilien, Sardinien, Corsica och Corfu, så hade han utom Longobarder, Gepider, Hunner etc. äfven 3000 ryttare af Herulerfolket under deras stamanförare Philemuth, förut känd i Persèrkriget. Innan denne drog till Italien, hade han i Thracien, der han öfvervintrade, med framgång stridt mot Slaverna, som gått öfver Donau under vidsträckta plundringar. Ehuru de voro mycket talrika, vann Ph. en så lysande seger, att han fråntog dem hela bytet och försatte alla fångarne i

frihet. Andra Heruler voro i kejserliga hären i Italien under den tappre Herulern Aruth. Hos honom berömmes, att han sedan sin tidigaste ungdom lefvat bland Grekerne samt helt och hållet upptagit deras seder.

Philemuth, som ej litet bidrog till Östgothakungens bekrigande, dog ej långt derefter i en sjukdom, just då Narses underrättades, att Leutharis och Buzelin, tvenne Frankernas och Alemannernas anförare, infallit i Italien. Då det var nödvändigt, att Herulerna hade en anförare ur sin egen stam, så ställde Narses i spetsen för dem Phulcaris *). Denne sände han med sina Heruler och andra trupper emot de mot Po anryckande Alemanner och Franker. Men Narses hade ej gjort ett lyckligt val. Den tappre Phulc. ansåg nära för en skam att uppställa en ordentlig slagtordning; att i spetsen för sitt folk blindt rusa faran till mötes var hans ära. Så snart han vid Parma fick syn på Frankiska hären, sprängde han utan ordning emot den. Följden blef ett svårt nederlag. Ph. föll och Sinduald blef Herulernas anförare.

9. De sednaste uppgifterna om Herulerna.

Vi erfara af Varnefrid, att Sinduald, som ledde sin slägt från Odoaker, efter besegrandet af Gotherna, Alemannerna och Frankerna, kände sig så mägtig i spetsen för Herulerna och Brebterna eller Britonerna, ett med Herulerna beslägtadt folk, att han rebellerade mot grekiske kejsaren och eftersträfvade väldet öfver Italien såsom ett arf efter Odoaker. Men han greps och hängdes af Narses. Från denna tid höres intet mer af Herulerna i Italien **).

---

*) Erinrar om det gamla nordiska namnet Folke.
Utg:s anm.

**) Paul. Varnefr. de gest. Long. II. 3; Aimon de gest. Francor. II. 34; Sigebert. Gemblac. ad ann. 549 (i st. f. 566). Hos Varnefr. finnas två svårigheter; först kallar han Sinduald Brebtorum (al. Bretonorum) regem, hvilket folk är alldeles okändt; och sedan säger han, att Odoaker fört Sind. till Italien, hvilket är omöjligt, då 100 år skilja dem. Sannolikt bör läsas Brittonum i st. f. Brebtonum. Enligt Procop. (bell. Goth. IV. 20) voro Brittonerna grannar till Anglerna, Frisonerna och Varnerna. Af Agathias I. 21 synes, att flera Varner voro

Det synes, såsom hade så väl Herulerhären i Italien, som den under Uligang mot Perserna, nått sin upplösning; den förra genom Narses, den sednare genom Perserna. Men det folk, som till större delen hade nedsatt sig hos Gepiderna, fann med dessa sina bundsförvandter gemensam undergång genom Longobarderna 566 (Varnefr. I. 27). Måhända uppehöll sig ännu en del med Gepiderna under avariskt välde i Pannonien, der de likväl hastigt försvunno bland de nyinvandrade folken och ej mera nämnas. Icke heller om Herulerna i Skandinavien höres något vidare; ty Nordens samtliga folk försvunno i det allmänna namnet Daner och derpå i Norrmännens. Karelen och Kyrialand bevara måhända Herulernamnet.

Det är högst märkvärdigt, att först några sekler efter Herulernamnets försvinnande förefinnes det åter i en trakt, der väl äfven Heruler en gång hade bott, men aldrig varit synnerligen betydande: i trakterna omkring Havel i nuvarande Brandenburg mellan Elbe och Oder. Här bodde i tionde seklet det slaviska folket Heveller, som, nämndt efter Haveln, äfven stundom kallas Hevelder och Haveler. Men Saxo, Helmold m. fl. benämna dem äfven Heruli. Då vi vid konung Henrik I:s tid, i första hälften af 10:de seklet, i Hevellernas grannskap äfven finna Rhedarier, så måste kanhända Taciti Reudigni och Arii, hvilka sednare man äfven håller för Heruler, hafva öfverflyttat sina namn på de invandrade slaviska folken.

---

i Narses' här; det är derföre icke osannolikt, att äfven med dem Brittonerna kommo till Italien, helst begge folken då voro nära förenade med hvarandra. Det synes, att folket *Βιττορες* hos Agathias (II. 13 p. 92. Manso, Gesch. d. ostg. Reiches s. 284 ändrar namnet till Altigores), från hvilket goth-anföraren Ragnaris härstammade, äro Procopii Brittones eller Varnefrids Brebti (Bretoni); derföre måste i st. f. *Οὐννιχὸν δε το ἔθνος οἱ Βιττορες* läsas: *Οὐαρνιχὸν δε το ἔθνος οἱ Βριτονες.* Redan namnet Ragnar hänvisar på germanisk rot; hos Hunnerna förekommer det ej. Britones förekomma ock hos Jornand. de reb. Get. c. 35 i Gallien vid Loire (omkr. 470); de besegrades af Vestgotherna och förenade sig derpå med Burgunderna vid Rhone och i Alperna. Måhända kunde ock i st. f. Brebti läsas Brenti, ett folk i Rhætien, der enligt Cellarius finnes en stad Brentonicum (Varnefr. III. 32). Man kunde äfven kanske tänka på folket Breones i de rhætiska alperna (Cassiodor. Var. I. 11; VII. 4), som hos Jornand. de regn. succ. kallas Brenni.

Om Procopii Thule

af

WERLAUFF.

(Såsom bihang och fyllnad till Aschbachs förestående afhandling meddela vi ett utdrag ur "Procops Efterretninger om de Nordiske Lande" af Werlauff, helst denna skrift är den yngsta i ämnet och tillika temligen fullständigt upptager dess litteratur och loca parallela. Äfven Werlauff anser Herulernas stamland vara Skandinavien, ehuru han sjelf anmärker, att Procopius ej nämner ett ord derom. Jfr ofvan sidd. 45, 58.)

Endnu med Hensyn til eet af de gamle tydske Folkeslag kan Procop ansees som en Hovedforfatter — med Hensyn til *Herulerne;* skiöndt han ogsaa omtaler disse kun leilighedsviis, uden tilfulde at opklare den Dunkelhed, som fra flere Sider omgiver dette, meer end noget andet af de övrige i hiin Periode optrædende Folk. Aarsagen hertil ligger vel tildeels deri, at Herulerne ei henhörte blandt Folkene af förste Rang; de have ei foreviget sig i Historien ved særegne Stater, ved skrevne Love eller ved nogensomhelst Literatur; de charakteriseres tvertimod ved en eiendommelig Raahed. Men den vidtstrakte Skueplads, hvorpaa dette Folk optræder fra Thule til Afrika, fra Britannien til det sorte Hav, og end mere dets særegne Forhold til de nordiske Lande, giver det for os en fortrinlig Interesse, og opfordrer til at underkaste Procops hidhörende Efterretninger en nærmere Grandskning *).

Det er egentlig den Omstændighed, at Narses förte 2000 Mand heruliske Hielpetropper til Italien, der har foranlediget Procop til at ofre dette Folk en egen Epi-

*) Den nyeste og hidtil eeneste Monographie over dette Folk er "Geschichte der *Herulen* und Gepiden; ein Beitrag zur Geschichte der germanischen Völkerwanderung, von J. Aschbach, Frankf. a. M. 1835, 8. Forf. skylder dette fortrinlige Skrift adskillige brukbare Vink, men haaber tillige her at have givet enkelte Bidrag til Oplysning af hint, som en nyere Grandsker (R. Keyser, om Nordmændenes Herkomst, i *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie,* VI, S. 375) med Föie har kaldt det, "i flere Henseender gaadefulde Folks" Forhold og Skiebne.

sode. De boede fordum — skriver han — hiinsides Donau, men nærmere betegnes ikke deres Stammeland. Under Keiser Anastasius (491—518) udbröd en Krig mellem dette Folk, hvis daværende Konge heed Rodulf, og Longobarderne. Hvor de dengang boede, angiver hverken Procop eller den longobardiske Historieskrifver Poul, som ogsaa beskriver denne Krig; men at deres Sæde haver været i Övre-Ungarn, antages af Nyere og er i det Hele heller ikke usandsynligt *). Herulerne blefve slagne, og deres Konge faldt eller forsvandt i Slaget **). Efterat de Overblifne i nogen tid havde vanket om langs Donaus nordlige Bredder, nödtes de, deels ved Landets Ufrugtbarhed, deels ved Gepidernes Forfölgelse, til at gaae over denne Flod, og fik af Keiser Anastasius Tilladelse til at nedsætte sig sönden for den. Men, ikke alle de Overblefne sögte Boeliger paa romersk grund; Endeel, under Hövdinger af kongeligt Blod ***), vendte sig mod de yderste Egne af Jorden, droge giennem slaviske Folkeslag, giennemvandrede ubeboede Landstrækninger, standsedes hverken af Varnerne eller af de Danske, naaede endelig Havet, gik ombord og landede paa Öen Thule, hvor de nedsatte sig hos de der boende talrige Gauter. Nogle Aar senere, da Keiser Justinian havde indrömmet dem en frugtbar Egn i Dacien til Beboelse, dræbte de deres Konge Ochon, for ei at staae under Kongemagt. Men, da de mærkede, at dette ikke kunde gaae an, besluttede de at hente sig en nye Regent af kongeligt Blod, fra Öen Thule †). De, i denne Anledning, til Thule Afsendte valgte

---

*) Suhms udvandrede Folk, I, S. 432 flg.; Aschbach, Gesch. d. Herulen, S. 29.

**) Aschbach, S. 58; hvilket dog tidligere er modsagt af Suhm, l. c., S. 440.

***) Procops tydske Oversætter, Kanngiesser (III, S. 255), antager, at Herulerne, som vandrede under forskiellige Anförere, ogsaa maae have dannet forskiellige Hobe, og fölgelig taget forskiellige Veie; en Hob giennem Schlesien, en anden giennem Böhmen och Mähren, der dengang allerede vare beboede af Slaver, giennem Markerne og Lüneborger-Hede, paa begge Sider af Elben op til Holsten, som maaske tilhörte Varnerne, og derfra til Jylland, hvor de traf Danske.

†) Der maae altsaa have været en bestemt, men af Navn os ubekiendt, Slægt hos Herulerne, af hvilken Kongerne valg-

her, blandt flere Kongebaarne (Heruler), den de syntes bedst om og afseilede med ham, men da han döde paa Veien, vendte de tilbage til Thule og valgte en Anden, Todatius (Theodat), som med s'n Broder Aord og 200 herul'iske Ynglinge fulgte dem. I den lange Tid der hengik med Reisen, faldt det imidlertid de Hiemmeblevne ind, at de havde handlet uforsigtigt i at söge en Konge i Thule, uden Just'nians Samtykke. De sendte derfor Gesandter til Constantinopel og udbade sig en Regent, efter Keiserens eget Valg. Justinian sendte strax Heruleren *Suartuas* *), som længe havde opholdt sig i Hovedstaden, og hvem Herulerne i Begyndelsen modtoge med Tilfredshed og Lydighed. Efter faa Dages Forlöb fik man Efterretning, at de til Thule Afsendte nærmede sig. Suartuas bröd op imod dem og Folket fulgte han villig; men da de vare komne hinanden paa en Dagreise nær, gik alle Herulerne om Natten fra ham over til de nye Ankomne. Suartuas maatte eene flygte til Constantinopel; og da Keiseren giorde Anstalter til med Magt at gienindsætte ham, faldt Herulerne fra Keiserdömmet och sluttede sig til Gepiderne, som dengang befandt sig i Krig med Longobarderne og Keiseren. Herulerne forsvinde nu efterhaanden af Historien; de i Norden indvandrede omtales ikke videre.

Ligesom, paa et andet Sted, den episodiske Fortælling om Krigen mellen Varnerne og Britterne eller Jyderne, har givet vor Forfatter Anledning til nöiere at beskrive Öen Brittia eller den jydske Halvöe, saaledes bringes han her, ved at omtale Herulernes Forhold til Kejserdömmet, paa den heldige Idee, at efterlade os den förste og eeneste omstændelige og charakteristiske Beskrifvelse over de Gamles Thule, hvorved han paaberaaber sig som Hiemmel Folk, der selv havde været der **). Det er uden for al Tvivl, at ved detta Thule skal forstaaes den store skan-

tes, ligesom Amalernes hos Östgotherne, Balthernes hos Vestgotherne og Asdingernes hos Vandalerne; jfr Aschbach, S. 31.

*) Aschbach, S. 41, foretrækker den ældre Læsemaade af dette Navn, *Svartual*, for den Bonnske Udgaves *Svartuas*.

**) Naar Procop paa et fölgende Sted, IV, c. 20, siger at Thule ligger i det yderste Ocean mod Nord, *saavidt vides*, da maa dette Tillæg vel ei videre urgeres.

dinaviske Halvöe. At den benævnes en Öe, er efter Tidens Forestillingsmaade; meget stor kunde vist nok et Fastland kaldes, der omfatter over 13,000 Quadr.mile; men naar den tillægges et Omfang, ti Gange saa stort som Britanniens, da er dette en hos de Gamle og navnligen hos vor Forfatter ei usædvanlig Overdrivelse. Alt Övrigt passer sig paa det nuværende Norge och Sverrig. Thules, for störste Deel, öde Tilstand; de her boende 13 Folkeslag (et bestemt Tal for et ubestemt?), hvert under sin Konge; Solens Standpunkt over Horizonten i 40 Dögn og i ligesaa lang Tid under den; Thuliternes Fest naar den igien viste sig; deres Naturdyrkelse og Krigsgud; deres Menneskeoffringer; de eneste Folk som her særskildt nævnes, Skridfinnerne (i den nordlige Deel) og Gauter (Gother, i den sydlige) alt tilhobe stemmer overens med hine Landes, ved de ældste Middelalders Skribenter og ved nationale Kilder os bekiendte naturlige Beskaffenhed og ethnographiske Forhold *).

Uagtet nu Procop hverken nævner Thule eller noget andet nordisk Land, som Herulernes Stammeland, er det

---

*) Procops Beskrivelse over Thule er især grundigen oplyst af Schöning (*Nye Saml. af Vid. Sel. Skr.* II.), af hvem tillige haves et hidhörende Program (Solis in Septentrione occidui reditus festivus, s. de festo, post occidui solis reditum in septentrione olim celebrato; Soræ 1766). Enkelte Bemærkninger over Procops Thule förekomme desuden i Geijers Svea Rikes Häfder, I, S. 86; Strinnholms svenska Folk. Hist. I, S. 83, ff.; R. Keysers Afhdl. i *Samlinger til Norske Folks Sprog og Historie*, VI, S. 569, fl. Hermed kan endvidere sammenholdes: Om Thuliternes Fest i Anledning af Solens Tilbagekomst, i Finn Magnusens ældre Edda, III, S. 64; om de lange Nætter i visse Egne af Norge, i Pontoppidans Norges naturl. Hist. I, S. 6. Glæden blandt Thules Beboere over Solens Tilbagekomst synes skildret efter Naturen; man sammenligne nemlig hermed Funchs "Syv Aar i Nord-Grönland" (Viborg 1841) S. 12: at de Danske i hine Egne d. 14:e Januar bestege et Bierg, for at öine Solen förste Gang igien, efter 3 Maaneders Nat. Tages Hensyn til den hele Sammenhæng, hvori Beskrivelsen over Thule forekommer hos Procop, kan man neppe give Hallenberg Medhold, at han ved Hint ikke skulde have tænkt sig den skandinaviske Halvöe, men et mere östligt Land, maaskee i det nordlige Asien; Anmärkningar öfver 1:sta Del. af Lagerbrings Sv. R. Hist. I, S. 44, II, S. 182.

dog uden for al Tvivl, at han maae have tænkt sig dette i een eller anden Egn mod Nord, da de ikke kunde formodes at have valgt en saa lang og farefuld Vandring, dersom det ikke hafde været for at söge tilbage til et tidligere forladt Hiem *). Da nu tillige Procops Beskrivelse over Thule for en Deel viser hen til Norge, har man antaget, at Heruler en gang maae have boet her, saavel som flere i Folkevandringens Periode bekiendte Folk **); ligesom man, deels med Hensyn til de Gauter, hos hvilke de, efter vor Skribents Udsagn, nedsatte sig, deels paa Grund af Beretningen hos Jornandes, at de Danske uddreve Herulerne fra deres Boeliger, har troet at kunne igenfinde disse i det nuværende Sverrigs sydligste Provindser, hvor man, allerede i Medhold af Ptolemeus, lagde det danske Folks ældste Sæde ***).

*) Paa samme Maade omtrent som Saxerne, der i siette Aarhundrede med Koner og Börn havde fulgt Longobarderne under Alboin til Italien, efter faa Aars Forlöb, giennem Gallien vendte tilbage til deres Land; P. Warnefrid III, c. 6. Suhms udvandrede Folk, I, S. 603, 609. Da derfor de Vandaler, som vare blevne tilbage i Pannonien, bad Geiserich om Tilladelse til at nedsætte sig i de efter de Udvandrede ledigblevne Egne, skal han have afslaaet denne Begiering, paa Grund af at Vandalerne i Afrika selv engang kunde blive uddrevne herfra; Procops Vandal. l. c. 22. Det er ei let at indsee, hvorfor Papencordt Gesch. d. vandal. Herschaft in Afrika, S. 232, betvivler dette Factum. Ogsaa Egnen norden for Donau, hvor de Rugier, der med Östgotherne vare dragne til Italien, havde boet, laae öde efter dem og blev siden besat af Heruler; Procops goth. Krig, II, c. 14.

**) Schöning, Norskes Oprindelse, S. 246, 259—60; Norges Historie, I, S. 58, 75; Heinzes Abhdl. V, S. 308; Suhms udvandrede Folk, I, S. 432, 551; Krit. Hist. IV, S. 6.

***) Suhms udvandrede Folk, I, S. 434; Krit. Hist. I, S. 68, 79—80, 89; Danm. Hist. I, Sid. 82, 328. Det antages ogsaa af Aschbach, S. 28, 37.

INNEHÅLL.

Pris .... 24 sk. b:ko.